

İzmir İktisat Kongresi

Türk Mali Sektörü Raporu

Mali Piyasalar Çalışma Grubu

2004

Önsöz

Türk mali sektörü raporu, 2004 Türkiye İktisat Kongresi hazırlıkları kapsamında TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) tarafından Başbakanlık Genelgesiyle oluşturulan ve koordinasyon görevi Türkiye Bankalar Birliği'ne verilen “Mali Piyasalar Çalışma Grubu” tarafından hazırlanmıştır.

Rapor, finans sektörünün alt sektör temsilcisi kurumlarının ortak katkıları ile oluşturulmuştur. Çalışmaya alt sektör temsilcisi olan 11 kurum katılmış, her bir kurum kendisi ile ilgili alt sektör raporunu hazırlamıştır. Rapor DPT'ye iletilmeden önce çalışmaya dahil edilen alt sektör temsilcisi kurumlar ile ilgili düzenleyici ve denetleyici kurumların temsilcilerinin katılımıyla bir değerlendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. TC Maliye Bakanlığı, TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, TC Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu'nun davet edildiği toplantıda rapora ilişkin görüş ve eleştiriler alınmıştır. Toplantıda yapılan değerlendirmelerin rapora yansıtılması alt sektör temsilcisi kurumların keyfiyetine bırakılmıştır.

Raporda, Türk finans sistemine ilişkin genel değerlendirmenin yapıldığı bir giriş bölümü yer almakta, ardından alt sektörlerin hazırladığı sektör raporlarının özetleri verilmektedir. Alt sektörlerle ilişkin kapsamlı raporlar ise raporun ekinde sunulmaktadır.

Mali Piyasalar Çalışma Grubu Üyeleri

1. Türkiye Bankalar Birliği
2. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanlığı
3. İstanbul Altın Borsası Başkanlığı
4. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
5. Özel Finans Kurumları Birliği
6. Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
7. Türk Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
8. Finansal Kiralama Derneği
9. Faktoring Derneği
10. Tüketici Finansman Şirketleri Derneği
11. Bağımsız Denetim Derneği

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türk finans sistemindeki gelişmelerde, Türkiye ekonomisinin genel yapısı ve özellikle hızlı bir ekonomik değişimin yaşandığı 1980 sonrası dönemde karşı karşıya kalınan ekonomik sorunlar ve bunların çözümü için geliştirilen politikaların önemli etkileri olmuştur: 1980 sonrasında gerekli kurumsal altyapılar oluşturulmadan finansal serbestleşmenin son aşaması kabul edilen sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, 1990'lı yıllarda yaşanan yüksek ve kronik enflasyon ve istikrarsız büyüme dönemi, yüksek kamu kesimi açığı ve kamunun dışlama etkisi, risk yönetimi zaafiyeti ve denetim sorunu, uluslararası iyi düzenlemelere ve uygulamalara uyumda gecikmeler, aktif ve pasif yönetiminde güçlükler, ekonomik sermayenin büyüklüğünün sınırlı kalması, enflasyon muhasebesi uygulamasının olmaması, finansal sektörde karlılık yanılgısı ve aracılık maliyetini artıran yükler finansal piyasaların sağlıklı olarak çalışması, büyümesi ve derinleşmesi önünde önemli olumsuzluklar yaratmıştır.

Makro dengesizliklerin giderilmesini sağlayacak politikaların uygulanmasındaki gecikmeler bekleyişleri olumsuz yönde etkilemiş, fiyatlar, faiz oranları ve kurlar üzerinde önemli bir baskı oluşmuştur. 2001 yılında yaşanan krizin de etkisiyle finansal piyasaların işlevi önemli ölçüde aksamıştır. Bu durum diğer piyasaları da olumsuz etkilemiştir. Krizden sonra, Uluslararası Para Fonu'nun da desteği ile yenilenen ekonomik program öncelikle piyasaların yeniden çalışmasını sağlamıştır. Program, makro dengesizliklerin giderilmesi, enflasyonun düşürülmesi, mali sistemin güçlendirilmesi ve büyütülmesi, uluslararası kredibilitenin yeniden kazanılması, beklentilerin iyileştirilmesi yoluyla istikrarlı bir büyüme için sağlıklı bir ortamın yaratılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir bir büyümenin ve uluslararası alanda rekabet edilebilir düzeyde makul bir enflasyonun sağlanması için, tasarrufların büyütülmesi ve ekonomik olarak kullanılması Türkiye'nin ekonomik sorunlarının aşılmasında hayati bir rol oynamaktadır. Tasarrufların artırılmasında, serbest piyasa kurallarına ve uluslararası rekabete dayalı, makro dengeleri gözeten, özel girişimciliği, üretimi ve tasarrufu özendiren tutarlı, kararlı ve yenilikçi makro ekonomi politikaların uygulanması gerekmektedir. Tasarrufların ekonomik olarak kullanılmasında ise güven ve verimlilik ilkesine dayalı olarak, finansal sistemin etkin bir biçimde çalışması büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'de finansal varlıklar ve finansal piyasalar henüz büyüme aşamasındadır. Uluslararası karşılaştırmalara göre finansal araçlara olan talep sınırlıdır, bu nedenle finansal piyasalar küçüktür ve sığ kalmıştır. Finansal kaynakların önemli bir bölümü banka sistemindedir. Banka dışı finansal kurumlar ise hala çok küçüktür.

Para ve para benzeri finansal varlıkların toplam finansal varlıklar içindeki payı 1990 yılı ile karşılaştırıldığında önemli bir düşüş göstermiştir. Bu arada, para ve para benzeri finansal varlık talebi içinde yabancı paranın payı yükselmiştir. Sermaye piyasası araçları içinde dikkati çeken

gelişme, kamu kesimi menkul kıymetlerinin payındaki hızlı artıştır. Buna karşılık, hisse senetlerinin payı hızla düşmüştür. En çarpıcı gösterge ise özel sektöre ait tahvil ve bono ihracının olmamasıdır. 1990 yılı ile karşılaştırıldığında, finansal varlıkların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı dikkati çeken bir artış göstermiştir.

Türkiye’de finansal sistem geleneksel olarak bankacılık ağırlıklı bir yapıdadır. Son yıllarda banka dışı finansal kurumların sayısında ve büyüklüğünde artma eğilimi olmakla birlikte 2003 Haziran itibariyle bankacılık sistemi toplam aktiflerinin finansal sistemdeki kurumların toplam aktifleri içindeki payı yüzde 92’dir. İkinci sırada yüzde 3 ile sigorta ve reasürans şirketleri gelmektedir. Özel finans kurumlarının payı yüzde 2, finansal kiralama şirketlerinin payı ise yüzde 1’dir. Banka dışı finansal kurumların büyümesi ve güçlenmesi finansal sistemin büyümesi ve derinleşmesi açısından önem taşımaktadır.

Türkiye’de finansal sistemin etkin ve sağlıklı olarak çalışması, büyümesi ve derinleşmesi için yapılması beklenenler şu şekilde özetlenebilir:

- Ekonomi politikası para piyasasıyla, sermaye piyasasıyla finansal sektörün büyümesi ve derinleşmesine odaklanmalıdır. Mali sektörün ulusal para cinsinden büyümesine özen gösterilmelidir. Böylece rekabetçi bir ortamda büyüme için gerekli kaynaklar yaratılabilecektir. Uzun dönemde özkaynakları besleyen en temel kaynak olan karların oluşması ve sürekliliği açısından mali sektördeki kurumların kar edeceği sağlıklı bir ekonomik ortam yaratılmalıdır.
- Kayıt dışılığa neden olan düzenleme ve uygulamalar gözden geçirilerek, kayıt dışı işlemlerin kayda alınması sağlanmalıdır.
- İyi yönetim ilkelerinin kamu sektörü, reel sektör ve finansal sektörde etkin olarak uygulanması sağlanmalıdır.
- Vergi düzenlemeleri, basit, kolay anlaşılır ve uygulanabilir hale getirilmeli, finansal tasarrufları ve uluslararası yatırımcıları özendirecek yapıya kavuşturularak Türkiye’nin rekabet gücünün artması sağlanmalıdır.
- Finansal kurumların düzenlenmesi, gözetimi ve denetiminde uluslararası uygulamalar dikkate alınmalı, bu kurumların benzer düzenleme ve denetime tabi olmaları sağlanmalı, denetimden sorumlu otoritelerin faaliyetlerinde bağımsız olması, gerekli yasal yetki ve araçlara sahip olması sağlanmalıdır.
- Mali sektörün aracılık maliyetini yükselten düzenlemeler ve uygulamalar kaldırılmalıdır.
- Mali sistemde yer alan kurumlar arasında haksız rekabete neden olabilecek hiç bir ayrıma yer verilmemelidir.
- Kredi kullanan kuruluşların da raporlama sistemleri ve muhasebe standartları iyileştirilmelidir.
- Mali sistemde yer alan banka dışı kurumların rekabet içinde, benzer düzenleme ve denetime tabi olmaları sağlanmalıdır.

Türk Finans Sektörü

İçindekiler

Sayfa no:

Giriş: Türk Finans Sektörü Genel Değerlendirme	<i>iv</i>
I. Bankacılık Sektörü ve Özel Finans Kurumları (ÖFK)	<i>1</i>
1. Bankacılık Sektörü	<i>1</i>
2. Özel Finans Kurumları	<i>9</i>
I. Banka Dışı Finansal Kurumlar	<i>13</i>
1. Sigortacılık	<i>13</i>
2. Leasing	<i>18</i>
3. Faktoring	<i>23</i>
4. Tüketici Finansman Şirketleri	<i>27</i>
III. Türk Sermaye Piyasası	<i>33</i>
1. Türk Sermaye Piyasası	<i>33</i>
2. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası	<i>38</i>
3. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası	<i>43</i>
4. İstanbul Altın Borsası ve Kıymetli Maden Sektörü	<i>45</i>
IV. Bağımsız Denetim Sektörü	<i>49</i>

Ekler

Türk Mali Sektörü Genel Değerlendirme

1. Giriş

“Güçlü ve istikrarlı bir ekonominin varlığı, sağlam bir ulusal para ve güçlü bir finansal sektör ile mümkündür.”

İstikrar içinde, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasındaki temel etkenler, nüfus artışı ve doğal kaynaklar yanında teknolojik yenilikler ve sermaye birikimidir. Finansal sektör büyüme sürecinde önemli bir rol oynar. Çünkü sermaye birikiminin sağlanması; hem finansal kaynakların toplanmasının ve kullanırılmasının hem de yeni teknolojilerin yaratılmasının önemli bir parçasıdır.

Bir ekonomide mevcut kaynakların nasıl kullanılacağı ve bu kaynaklarla ne üretileceği en temel ekonomik karardır, bu kararı tam rekabetin olduğu piyasa ekonomilerinde finansal sistem vermektedir. Herhangi bir ekonomide mevduat sahipleri, yani borç para verenler ne kadar faiz almak istiyor, yatırımcılar aldıkları kredilere ne kadar faiz ödemeye razılar, girişimciler ne üretmek istiyor, hatta tüketiciler ne tüketmek istiyor gibi önemli ekonomik bilgilerin tamamı finansal sistemde toplanır. Dolayısıyla finansal sistem; ekonomide tüm bilginin toplandığı sistem olarak bu önemli kararların verilmesini ve ekonominin işlemlerini sağlar. Etkin bir finansal sektörün varlığı, bilginin ve kaynakların toplanması, değerlendirilmesi ve aktarılmasının maliyetini düşürür. Bu süreçte tasarruf sahipleri ve yatırımcılar etkinliği ve verimliliği sağlarlar; bu da büyümeyi olumlu yönde etkiler. Dolayısıyla, bir ekonomide sürdürülebilir ve sağlıklı bir büyüme sürecinin mümkün olabilmesi, sağlıklı ve rekabetçi bir finansal sistemin varlığına bağlıdır.

Finansal sektör tarafından verilen hizmetler dört grupta toplanabilir: tasarrufların harekete geçirilmesi, riskin dağıtılması, kaynakların kullanırılması, kullanılan kaynakların izlenmesidir. Finansal sektörün bu işlevleri başarıyla yerine getirebilmesi bu kurumların çalışma koşulları ile ilgili çerçevenin doğru oluşturulmasına bağlıdır. Çünkü finansal kurumların performansları faaliyet gösterdikleri ortamın riskine, üstlendikleri risk miktarına, bu riskleri yönetebilme becerisine ve beklenmedik gelişmelere dayanabilme, karşı koyabilme güçlerine bağlıdır. Bu çerçevede, istikrarı temin eden makroekonomik zemin, ekonomi politikası uygulamaları, borç veren ve hisse senedi sahiplerinin ilişkilerini ve haklarını düzenleyen hukuki düzenlemeler, icra ve iflas sistemi, ticaret kanunu, rekabet kanunu, finansal kurumların faaliyetlerine ilişkin düzenleme, gözetim ve denetim sistemi yer almaktadır.

2. Uluslararası Gelişmeler

Uluslararası ekonomik ilişkilerde, son dönemlerde en çok sözü edilen konuların başında küreselleşme gelmektedir. Küreselleşme ekonomik ve finansal konularla finansal sektörün rekabet şartlarına bir ülke bazında veya ülke gözüyle değil evrensel bir yaklaşımla bakılması olarak tanımlanabilir. Ana fikri serbestleşme ve entegrasyon olan uluslararası ticaretin ve ekonomik ilişkilerin gelişmesine ve büyümesine uluslararası siyasi alanda yaşanan yumuşama, teknolojik devrimin de katkısıyla haberleşme ve ulaşım alanındaki gelişmeler çok olumlu katkılar yapmıştır. Uluslararası ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde uluslararası kuralların ve kurumların oluşturulması büyük önem kazanmıştır.

Ekonomik anlamda dünya küçüldükçe, entegrasyona yeterince konsantre olamayanlar ya da uyum gösteremeyen ülkelerde yaşanan sorunlar sadece bu ülkelerle sınırlı kalmamış, uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Başlangıçta sınırlı sayıda ülkede yaşanan krizler 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren birçok ülkede etkisini göstermeye başlayıp dünya ekonomisinde istikrarsızlıklara neden olunca gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşlar bir araya gelerek sorunun çözümüne yönelik arayış içine girmişlerdir. Bu çalışmalarda üzerinde en çok durulan konuların başında; uluslararası ekonomik istikrarın sağlanabilmesi amacıyla uluslararası ekonomiye katılan gelişmekte olan ülkelerde, başta finansal sistem olmak üzere, ekonomik yapıların güçlendirilmesini sağlayacak reformlar gelmektedir.

Finansal sistemin sağlamlığının ve istikrarının global düzeyde sağlanması açısından uluslararası finans çevreleri tarafından yeni finansal mimarinin yapı taşlarını oluşturacak ortak standartların belirlenmesi ve hazırlanmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu standartların hazırlanmasında; i) finansal sistemlerin kırılabilirliğini azaltıp, esnekliğini artıracak standartlara katkı yapılması, ii) karar vericilerin dikkatlerinin ülke koşulları açısından birinci derecede önem arz eden standartların uygulanmasına çevrilmesi gibi iki konuya özel önem verilmiştir. Türkiye de uluslararası alandaki bu gelişmeleri yakından izlemeli ve kayıtsız kalmamalıdır. İleriye dönük düzenlemeler bu bakış açısından değerlendirilmelidir.

3. Türk Finans Sektörünü Etkileyen Gelişmeler

Türk finans sistemindeki gelişmelerde, Türkiye ekonomisinin genel yapısı ve özellikle hızlı bir ekonomik değişimin yaşandığı 1980 sonrası dönemde karşı karşıya kalınan ekonomik sorunlar ve bunların çözümü için geliştirilen politikaların önemli etkileri olmuştur:

1980 sonrası finansal serbestleşmenin tamamlanamaması: Türk finans sistemi 1980 yılından başlayarak uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda önemli yapısal değişikliklere uğramıştır. Bu gelişmede seçilmiş kredi politikalarının kaldırılması, mevduat ve kredi faizine serbesti getirilmesi, liberal kambiyo düzenlemeleri gibi deregülasyona yönelik uygulamaların

yanısıra, sektöre ilişkin mevzuat düzenlemelerinin uluslararası kabul görmüş normlar düzeyine getirilmesi önemli rol oynamıştır. Özel sektör tarafından finansal kurumlara yatırım yapılmasını cazip hale getiren bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak, finansal sektörde serbestleşmenin önemli aşamalarından olan finansal kurumların faaliyetlerinin denetim sonuçlarına ilişkin kararların zamanında ve etkin olarak alınması sağlanamamıştır. Ayrıca, kamu sektörü finansal sistemdeki yoğun faaliyetini/etkisini doğrudan ve dolaylı olarak sürdürmüştür. Bütçe disiplini sağlanamamış, fiyat istikrarını hedefleyen bir para politikası uygulanamamıştır. Bu çok önemli eksikliklere rağmen, 1990'lı yıllara, finansal sektörde serbestleşmenin son aşaması olarak kabul edilen sermaye hareketlerini serbest bırakan bir düzenleme ile girilmiştir.

Yüksek enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlık: 1990'lı yıllarda yaşanan yüksek ve değişken enflasyon, büyüme hızındaki dalgalanmalar ve sermaye hareketlerinin kırılgan yapısı, geleceğe yönelik belirsizlikleri artırmak suretiyle ekonomik birimlerin kısa vadeli bakış açısıyla hareket etmelerine ve Türk lirasına olan güveni azaltarak para ikamesinin hızlanmasına yol açmıştır. Türk finans sistemindeki aracılar, enflasyonist bir ortamda sermaye maliyetlerinin belirlenmesindeki güçlükler ve fiyatlandırma sorunu nedeniyle, fonların dağılımının etkin olarak gerçekleştirilmesinde zaafiyet yaşamıştır. Yüksek ve kronik enflasyon koşullarında finansal aracılar yükümlülüklerini yerine getirebilmek için daha riskli plasmanlara yönelirken, fon sahipleri ise fonlarını kısa vadeli ve daha yüksek getiriler karşılığında değerlendirmek istemişlerdir. Bu gelişmeler sonucunda, faiz oranları ve döviz kurları yükselmiş, kaynakların vadesi önemli ölçüde kısalarken toplam kaynaklar içinde döviz cinsinden yükümlülüklerin payı belirgin bir biçimde artmıştır. Enflasyonun yol açtığı belirsizliğin önemli etkilerinden birisi de fonların sistem dışına kaçması olmuştur. Ekonomik birimlerin tasarruflarının bir bölümünün nakit döviz olarak kasalarda tutulduğu tahmin edilmektedir. Finansal sistem dışında tutulan tasarrufların büyüklüğü konusunda bir tahmin yapılması ise güçtür. Yüksek enflasyon ve belirsizliğin finansal araçlara olan talep üzerinde yarattığı etkiye bağlı olarak ekonomik birimlerin tasarrufların bir bölümü de altın, gayrimenkul gibi finansal olmayan araçlara yönelmiştir. Ulusal paranın değer kaybına bağlı olarak firmalar gibi finansal araçların da karşı karşıya kaldığı önemli sorun sermaye yapılarının bozulması olmuştur.

Yüksek kamu kesimi açığı ve kamunun dışlama etkisi: Kamu kesimi açıklarındaki artış ve bu açıkların yüksek reel faizler ile yurtiçi piyasalardan finansmanı finans sisteminin reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmeye yöneltmiştir. Kamu kesimi açığının finansmanında ağırlıklı olarak 1990'lı yılların ilk yarısında Merkez Bankası kısa vadeli avansı ve giderek artan miktarda kamu bankaları kaynakları kullanılmıştır. Ancak, kamu bankalarının görev zararlarının zamanında ödenmemesi, ekonomik etkinliğe ters düşen

müdahaleler, asli fonksiyonlarının dışında verilen görevler ve yönetimdeki zayıflıklar sonucunda kamu bankalarının mali bünyeleri önemli ölçüde bozulmuştur.

Risk yönetimi zaafiyeti ve denetim sorunu: 1990 sonrasındaki enflasyon süreci ve ekonomik koşullardaki etkilerine bağlı olarak finans sistemi faiz ve kur risklerine karşı kırılgan hale gelmiştir. Buna rağmen kamu açıklarının finansmanını kolaylaştırmayı amaçlayan makroekonomik politikaların uygulanması finansal risklerin algılanmasını ve yönetimini zayıflatmıştır. İyi niyetli olmayan borçlulardan alacakların tahsilini geciktiren düzenlemeler ve adalet mekanizmasının yavaş işlemesi nedeniyle alacakların tahsil edilememesi veya çok geç tahsil edilmesi zararların büyümesine neden olmuştur. Bankaların ve diğer finansal kurumların faaliyet ortamındaki risklerin hızla yükseldiği bir dönemde, liyakate ve ehil olma durumuna bakılmaksızın yeni bankaların faaliyetine ve bazı bankalarda sahiplik değişmelerine izin verilmiştir. Buna rağmen, bankaların faaliyetlerinin denetim sonuçlarına ilişkin kararların alınmasında gerekli hassasiyet gösterilememiştir. Finansal kurumların, özellikle bankaların sermayelerine oranla aşırı risk üstlenmeleri, kredi kalitesinin düşmesi ve karşılıkların yeterli ölçüde ayrılmaması, en düşük sermaye yeterliliği rasyo uygulaması ile getirilen disiplinin bozulmasına neden olmuştur. Finansal kurumların ortaklarına ait şirketlere açılan kredi bağlantıları doğru belirlenememiş veya belirlemelere ilişkin yaptırımlar etkisiz kalmıştır. Bankacılık sisteminde yaşanan sorunların önemli diğer kaynağı ise bankanın yönetim ve denetimini doğrudan ya da dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortakların, banka kaynaklarını bankanın emin şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde, kurallara, ilke ve teamüllere aykırı olarak ve bankacılık mesleği ile bağdaşmayan bir biçimde doğrudan veya dolaylı olarak kendi lehlerine kullanarak bankayı zarara uğratmaları olmuştur. Finansal kurumların off-shore faaliyetlerinin denetimindeki yetersizlikler riskin kontrol edilmesi yönündeki kuralların uygulanmasını engellemiştir. Bankaların faaliyetlerinin konsolidasyonu yönündeki mevzuat eksikliği veya serbestisi bankaların bağlı kuruluşlara kredi açmasını engelleyen kuralları kolaylıkla aşmasına neden olmuştur.

Uluslararası iyi düzenlemelere ve uygulamalara uyumda gecikmeler: Uluslararası kabul görmüş temel ilkelere, düzenlemelere uyulmaması, muhasebe standartlarının bu düzenlemelerle uyumlu hale getirilmesindeki gecikmeler, mali tabloların bağımsız denetiminde yaşanan sorunlar, mali bünyeye ilişkin raporlamanın genel kabul görmüş değerlendirme kriterlerine göre hazırlanmaması ve raporlanmaması nedeniyle şeffaflığın yeterince sağlanamaması, yönetim kalitesindeki bozulma finansal sistemi olumsuz etkileyen diğer nedenlerdir. Finansal kurumların aldıkları risklerin izlenmesi ve yönetilmesi ile ilgili sorunlardan bir tanesi de kredi kullanan kurumların sağlığı hakkında yeterli bilginin edinilmesindeki güçlükler olmuştur; muhasebe standartlarının yetersizliği, denetim ve raporlama sisteminin etkin olmaması nedeniyle otoriteler tarafından getirilen bu denetim standartlarının uygulanması sağlanamamıştır.

Aktif ve pasif yönetiminde güçlükler : Enflasyonist eğilimler ve belirsizlikler nedeniyle para ikamesi artmıştır. Yabancı para mevduat toplam mevduatın, yabancı para kaynaklar ise toplam kaynakların yarısına ulaşmıştır. Kur riski ve dövizde likidite riski büyümüştür. Toplam mevduatın büyük bölümü 3 ay ve daha kısa vadede toplanmıştır. Tüm bu gelişmeler bilançonun yönetilmesini güçleştirmiş, aktif kalitesinin bozulmasına, likiditenin azalmasına, riskler ile karşılaştırıldığında karlılığın çok düşük düzeylerde kalmasına, özkaynaklardaki büyümenin sınırlanmasına neden olmuştur.

Ekonomik sermayenin büyüklüğünün sınırlı kalması: Uluslararası rasyolar dikkate alındığında sermaye rasyolarının genel olarak yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Bunlarla birlikte ekonomideki genel riskler, finansal sistemin büyüklüğü, ekonominin büyüme ihtiyacı, uluslararası rekabet koşulları ve duran aktiflerin büyüklüğü dikkate alındığında özkaynakların daha da güçlü olması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Enflasyon muhasebesi uygulamasının olmaması: Yüksek ve kronik enflasyona rağmen, uluslararası kabul gören uygulamaların aksine kurumların mali performansı enflasyon muhasebesine göre hazırlanmış mali tablolara göre değerlendirilmemiş ve vergilemede enflasyondan arındırılmış mali tablolar dikkate alınmamıştır. Bu nedenle, bilançolarının önemli bir bölümü parasal kalemlerden oluşan bankalar ağır bir enflasyon vergisine maruz kalmışlardır. Bu durum enflasyondan korunmak için parasal olmayan aktiflere plasmanı özendirmiş, getirili olmayan aktiflere yapılan plasmanlar özkaynak yeterliliği, aktif kalitesi ve karlılığını olumsuz yönde etkilemiştir.

Finansal sektörde karlılık yanılgısı: Uluslararası muhasebe standartları, düzenlemeler ve temel bankacılık ilkeleri esas alınarak yapılan çalışmalara göre bankaların zarar etme veya düşük karlılığına rağmen bu sorun dikkate alınmamıştır. Tersine, bankalar reel olmayan karlılık sonuçları dikkate alınarak bütçenin ve riskli faaliyetlerin finansmanında doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Nitekim doğrudan bütçe finansmanı amacıyla getirilen net aktif vergisi, sermaye kazancı vergisi gibi servet vergisi türü vergisel yükler sistemin mali bünyesini olumsuz etkilemiştir.

Aracılık maliyetini artıran yükler: Finansal araçlar, finansal hizmetlere ilişkin aracılık işlemleri ve finansal kurumlar ağır bir vergi yüküne maruz kalmıştır. Likidite yükümlülükleri yanında fiskal yükler nedeniyle aracılık maliyetleri çok pahalı hale gelmiştir. Bu nedenle finansal araçlara ve hizmetlere olan talep sınırlanmıştır. Bu gelişmeler finansal piyasaların büyümesi ve derinleşmesi önünde önemli olumsuzluklar yaratmıştır.

4. Finansal Sektörün Büyüklüğü

a. Finansal varlıklar: Türkiye’de finansal varlıklar ve finansal piyasalar henüz büyüme aşamasındadır. Uluslararası karşılaştırmalara göre finansal araçlara olan talep sınırlıdır, bu nedenle finansal piyasalar küçüktür ve sığ kalmıştır. Finansal kaynakların önemli bir bölümü banka sistemindedir. Banka dışı finansal kurumlar ise hala çok küçüktür.

Para ve para benzeri finansal varlıkların toplam finansal varlıklar içindeki payı 1990 yılı ile karşılaştırıldığında önemli bir düşüş göstermiştir. Bu arada, para ve para benzeri finansal varlık talebi içinde yabancı paranın payı yükselmiştir. Sermaye piyasası araçları içinde dikkati çeken gelişme, kamu kesimi menkul kıymetlerinin payındaki hızlı artıştır. Buna karşılık, hisse senetlerinin payı hızla düşmüştür. En çarpıcı gösterge ise özel sektöre ait tahvil ve bono ihracının olmamasıdır. 1990 yılı ile karşılaştırıldığında, finansal varlıkların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı dikkati çeken bir artış göstermiştir. (Ek 1)

b. Finansal kurumların varlıkları: Türkiye’de finansal sistem geleneksel olarak bankacılık ağırlıklı bir yapıdadır. Son yıllarda banka dışı finansal kurumların sayısında ve büyüklüğünde artma eğilimi olmakla birlikte 2003 Haziran itibarıyla bankacılık sistemi toplam aktiflerinin finansal sistemdeki kurumların toplam aktifleri içindeki payı yüzde 92’dir. İkinci sırada yüzde 3 ile sigorta ve reasürans şirketleri gelmektedir. Özel finans kurumlarının payı yüzde 2, finansal kiralama şirketlerinin payı ise yüzde 1’dir. Banka dışı finansal kurumların büyümesi ve güçlenmesi finansal sistemin büyümesi ve derinleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır. (Ek 2)

5. Finansal Sistemin Etkin Olarak Çalışması ve Büyümesi İçin Öneriler

a. Makroekonomik istikrar: İstikrar içinde sürdürülebilir bir büyüme, düşük enflasyon ve uluslararası alanda rekabet edilebilir bir ekonomik ortamın yaratılması, ekonomik sorunların aşılması için gerekli olan tasarruf artışının sağlanması ve ekonomik olarak kullanılmasında hayati bir önem taşımaktadır. Tasarrufların ekonomik olarak kullanılmasında ise güven ve verimlilik ilkesine dayalı olarak, finansal sistemin etkin ve sağlıklı bir biçimde çalışması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle; 1. Ekonomik programda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi yönündeki politikalar kararlılıkla uygulanmalı ve yapısal reformlar sürdürülmelidir. 2. Enflasyonist olmayan iktisat politikaları kararlılıkla sürdürülmelidir. 3. Ekonomideki istikrarsızlıkların başlıca kaynağı olan kamu açıklarının küçültülmesi yönünde başlatılan reformlar öngörülen sürelerde tamamlanmalıdır.

b. Tasarrufların finansal sisteme çekilmesi ve sistemin büyütülmesi: Kayıt dışılığa neden olan düzenleme ve uygulamalar gözden geçirilerek, kayıt dışı işlemlerin kayda alınması sağlanmalıdır. Vergi düzenlemeleri, basit, kolay anlaşılır ve uygulanabilir hale getirilmeli, finansal tasarrufları ve uluslararası yatırımcıları özendirecek yapıya kavuşturularak Türkiye’nin rekabet

gücünün artması sağlanmalıdır. Haksız rekabete neden olan düzenlemeler kaldırılmalıdır. Kaynak kullanma ve kullandırma maliyetini olumsuz yönde etkileyen düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir. Bu düzenlemelere kamuya gelir sağlanması açısından değil, piyasalarda aracılık maliyetinin düşürülmesi, likiditenin artırılması ve derinliğin sağlanması açısından bakılmalıdır. Finansal sistemin büyümesi, güçlenmesi ve sağlıklı olarak işlemlerini sağlayacak düzenlemeler makul geçiş süreleri içinde yapılmalı ve etkinlikle uygulanmalıdır. Finansal kurumların düzenlenmesi, gözetimi ve denetiminde uluslararası uygulamalar dikkate alınmalı, bu kurumların benzer düzenleme ve denetime tabi olmaları sağlanmalı, denetimden sorumlu otoritelerin faaliyetlerinde bağımsız olması, gerekli yasal yetki ve araçlara sahip olması sağlanmalıdır. Banka sistemi yanında diğer finans kurumları ve şirketler kesimi de reforma tabi olmalıdır.

c. İyi yönetim ilkelerinin kamu sektörü, reel sektör ve finansal sektörde etkin olarak uygulanması: Uluslararası piyasalarda finansal krizlerin ve şirket skandallarının en önemli nedenlerden birisi olan, kamunun ve özel sektörün, kurumsal yönetim politikalarının yetersiz olduğu görüşü, “kurumsal yönetim” (**corporate governance**) kavramını, dünyada son on yılda gittikçe önem arz eden bir olgu haline getirmiştir. Uluslararası finansal kuruluşlar tarafından yatırım yapmadan veya kredi tahsis etmeden önce kurumsal yönetim uygulamalarının kalitesi daha fazla gözetilir hale getirilmelidir.

d. Yasal ve vergisel düzenlemeler:

Bankacılık

- Finansal kurumların gözetim ve denetiminden sorumlu otoriteler faaliyetlerinde bağımsız olmalıdır.
- Aracılık maliyetlerinin düşürülmesi ve karlılığın artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Banka risklerinin azaltılması ve aktif kalitesinin iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Sektörde haksız rekabete neden olan düzenlemeler ve uygulamalar kaldırılmalıdır.

Sermaye Piyasası

- Sermaye piyasasının gelişmesi ve güçlenmesi enflasyondan arındırılmış gerçek geliri vergilendiren, aynı türden yatırım araçları arasında fark yaratmayan, kalıcı bir vergi yapısı oluşturulmalıdır.
- Tasarrufların borsa yoluyla ekonomiye kazandırılması amacıyla: Yatırımcılara yönelik mevcut özendirici düzenlemelerin sürdürülmesi kapsamında gerçek kişilerin elde ettikleri hisse senedi alım-satım kazançları asgari elde tutma süresi aranmaksızın 10 yıl vergi dışı bırakılmalıdır;
- Gerçek kişilerin yatırım fonları katılma belgeleri ve yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde ettikleri kar payları kalıcı olarak beyan dışı bırakılmalıdır; bu kar payları dar mükellefiyete

tabi kurumlar dahil tam mükellef kurumlar açısından da kurumlar vergisinden istisna tutulmalıdır.

- Kurumsal yatırımcı tabanını genişletmek amacıyla, bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarına ilişkin özendirici vergi düzenlemeleri yapılmalıdır; bireysel emeklilik fonlarına ödenen katkıların vergi matrahından düşülebilecek bölümünün asgari ücretin bir yıllık tutarı ile sınırlandırılması uygulamasının kaldırılması yararlı görülmektedir.
- Sermaye piyasamızın gelişimi açısından halka açılmanın şirketler açısından cazip kılınması önem taşıyan diğer bir husustur. Halka açılmanın cazip hale getirilmesi için, halka açıklık oranı arttıkça azalan kurumlar vergisi oranı uygulanmalıdır. İMKB'nin kuruluş yıllarında Kurumlar Vergisi Kanunu ile halka açık anonim şirketlerin kazançlarının halka açılma derecesine göre düşük vergilenmesi avantajı, ilgili dönemde halka açılmaları cazip hale getirmiş ve halka açık şirket sayısının artmasına önemli katkı sağlamıştır.
- Özel sektör tahvil ihracına imkan sağlamak için tasarruf araçlarının vergilendirilmesinde düzenlemeler nötr olmalıdır.

Özel Finans Kurumları

- Aracılık maliyetlerinin azaltılması amacıyla Banka ve Sigorta Muamele Vergisi (BSMV), Damga Vergisi ve Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu tamamen kaldırılmalıdır
- Bankalar tarafından ödenen Katma Değer Vergisi (KDV) BSMV'den mahsup edilmelidir.
- Kısa vadeli likidite ihtiyacı bulunan kurumların ihtiyaçlarını karşılayacak, elinde kısa vadeli atıl fon bulunan kurumların bu fonlarını değerlendirmelerini sağlayacak İnterbank gibi bir sistem oluşturulmalıdır.
- Özel finans kurumlarının kısa vadeli atıl fonlarının değerlendirilmesi ve körfez ülkelerindeki fonların ülkemize çekilebilmesi için kamu tarafından ihraç edilecek; gelir ortaklığı senetleri ile varlığa dayalı menkul kıymetler ve değer faizsiz kamu borçlanma araçları ile ilgili düzenlemeler biran önce yapılmalıdır.

Leasing

- Kira akdi, orta vadeli yatırım kredisi ve taksitli satış gibi üç değişik yöntemin birleşmesinden oluşan ve kendine özgü bir sözleşme tipi olan leasing işlemlerinin genel ticaret kanunları içerisinde yapılması mümkün değildir. Bu nedenle leasing işlemlerini düzenleyen ayrı bir Kanun varlığının devam etmesi gerekmektedir.
- Kavram kargaşasını gidermek ve finansal leasing yanında diğer leasing işlemlerini de (operasyonel leasing) uygulamaya koymak için Finansal Kiralama Kanunu'nun mahkemelerce iyi bilinen mevcut hükümleri korunarak "Finansal Kiralama Kanunu" yerine yeni bir "Leasing Kanunu" uygulamaya konulmalıdır. Bu kanun bilinen leasing ürünlerinin her çeşidini kapsayacak nitelikte olmalıdır.

- Leasing işlemlerinin vergilendirilmesinde “leasing”e konu olan malın amortisman hakkının hukuki malik olan leasing firmasına verilmesini sağlayan bir düzenleme yapılmalıdır.
- Leasing firmaları mevduat toplayan kuruluşlara nazaran daha hafif kural, denetim ve düzenlemelere tabi tutulmalıdır.

Factoring

- Faktoringin, ödünç para verme ve ikrazatçılık gibi işlemlerden farklılığını ortaya koyacak gerçek tanımının yer alacağı yeni bir faktoring yasası veya faktoringi de içerecek banka dışı finans kurumları yasası çıkarılmalıdır.
- Faktoring şirketleri için, bankalar gibi, karşılık ayırma olanağı sağlanmalıdır.
- Yurtiçinde garantili faktoring işlemi yapılmasını kolaylaştıracak kredi sigortası uygulamasından faktoring şirketlerinin de yararlanabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Karşılıksız çek ve protestolu senetler ile ilgili bilgilerden faktoring şirketlerinin de yararlanması sağlanmalıdır.
- Faktoring işlemlerinin en önemli dayanağı olan “fatura”nın yasal geçerliliğini artıracak önlemler alınmalıdır.
- Faktoring şirketlerinin hem fonlanırken hem aynı fonu müşterilerine kullanırken ödediği yüzde 5 oranındaki BSMV tamamen kaldırılmalı ya da oranları düşürülmelidir.

İstanbul Altın Borsası

- Borsa üyelerinin Borsa’daki mevcut ve açılması planlanan piyasalarda gerçekleştirdikleri tüm işlemler ve bu işlemler nedeniyle nakden veya hesaben elde ettikleri gelirler BSMV’den istisna tutulmalıdır.
- Standart dışı altın, dore barlar ve Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar’da tanımlanan kıymetli taşlara KDV istisnası getirilmelidir.

Tüketici Finansman Şirketleri

- Fonlamada ve kullanılan kredilerde damga vergisi ve BSMV kaldırılmalıdır.
- Kredi kartı sözleşmelerinde damga vergisi uygulaması bankalar ve tüketici finansman şirketleri için eşit hale getirilmelidir.
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK) yolu ile borçlanmada vergisel maliyetler ve bürokratik engeller azaltılmalı; rehin ile teminatlandırma yolu ile kullanılan kredilerde maliyetleri düşürmek ve bürokrasiyi azaltmak için "mülkiyeti muhafaza" kaydı ile kredi kullanılmasına ilişkin yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Hizmet çeşitliliğini artırmak için mevzuattaki "mal" tanımı genişletilmeli ve ön ödemeli finansman, sigorta vs. gibi hizmetlerin de sunulmasına imkan veren düzenlemeler yapılmalıdır.
- Doğrudan maliyet olan KDV'nin diğer vergilerden mahsup edilmesine imkan verilmelidir.

6. Sonuç

Güçlü bir ekonominin varlığı büyüyen ve sağlıklı çalışan bir finansal sektör ile mümkündür. Etkin bir finansal sistem tasarrufların çok farklı kaynaklardan toplanması ve verimli alanlarda kullanılmasına kanallere eder, böylece hem yatırımlar hem de tasarruf edenler menfaat sağlar.

Sermaye piyasası henüz gelişme aşamasında olan ülkemizde, finansal sektörün temelini geleneksel olarak bankacılık sistemi oluşturmaktadır. Mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Yurtdışı kaynakların da önemli bir bölümü bankalar aracılığıyla sağlanmaktadır. Yakın dönemde finansal sektöre, özellikle de bankacılık sistemine, olan güven ciddi olarak zedelenmiştir. Güven sorununun aşılmasında başta düzenleyici otorite olmak üzere ilgili tüm kurumlar tarafından yoğun bir çaba gösterilmelidir. Güven sorununun bulunduğu durumlarda, güvenin çok kısa sürede ve gerçekçi olarak sağlanması ekonomide istikrarın oluşturulması açısından zorunludur. Finansal sektörün büyümesinin en önemli şartı bu sektörde yer alan kurumların sermayelerinin korunmasıdır. Sermayenin korunmasının ve büyütülmesinin en önemli yolu ise kar etmektir. Kar etmeyen mali kurumların ekonomiye bir katkısı olamaz. İkinci şart ise kaynakların ulusal para cinsinden büyümesidir. Üçüncü şart finansal sistemde etkin bir kamu ve piyasa denetimidir.

I. Bankacılık Sektörü ve Özel Finans Kurumları (ÖFK)

1. Bankacılık Sektörü

1.1. Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler

Türkiye 1980’li yıllarda başlatılan serbestleşme uygulamalarını etkin olarak sürdürememiş ve süreci tamamlayamamıştır. 1990-1999 döneminde finansal sektörün faaliyet ortamı; 1990’lı yıllarda makro dengesizliklerin büyümesine neden olan gelişmeler bankaların mali bünyesinin önemli ölçüde bozulması göz ardı edilerek gerçekleşmiştir. 1990’lı yıllarda ekonomik performans kötüleşmiştir. Büyüme son derece istikrarsız bir seyir izlemiştir. Enflasyon uzun süre yüksek bir düzeyde seyretmiştir. Enflasyon finansal sistemde çok olumsuz etkiler yapmıştır. Çünkü enflasyon ortamında sağlıklı kaynaklar yaratılamamış ve etkin olarak dağıtılamamıştır. Tasarruf ihtiyacı artmıştır, kamu kesimi açığı büyümüştür. Özel sektörün tasarruf fazlası kamu kesimi tasarruf açığını her zaman karşılayamamıştır. Yurtdışından borçlanma gereksinimi artmıştır. Kamu kesimi açığının finansmanında 1990’lı yılların ilk yarısında Merkez Bankası kısa vadeli avansı ve giderek artan miktarda kamu bankaları kaynakları kullanılmıştır. Kamu bankalarından “görev zararı” tanımı ile kullanılan kaynaklar Hazine tarafından bu bankalara zamanında ödenmemiştir. Bu nedenle likiditesi zayıflayan kamu bankalarının kısa vadeli borçlanma gereksinimi artmıştır.

Finansal kurumların, ortaklarına veya üçüncü kişilere ait verimli ve karlı olmayan faaliyetleri finanse etmeleri kredi riskinin yükselmesine neden olmuştur. Kredibilitesi düşük müşteriler yüksek kredibiliteye sahip müşterilerle ikame edilmiştir. Gerek ticari bankalar gerekse ulusal ve uluslararası yatırımcılar kamu kağıdı yatırımlarını arttırmışlardır. Vergi düzenlemeleri ve sermaye yeterliliği düzenlemelerinin cazibesi de bankaların kamu kağıtlarına olan tercihlerini etkilemiştir. Enflasyonist bir ortamda, bilanço büyütülerek yapılan bu tercih risklerin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Borçlulardan alacakların tahsilini geciktiren düzenlemeler ve adalet mekanizmasının yavaş işlemesi nedeniyle alacakların tahsil edilememesi veya çok geç tahsil edilmesi zararların büyümesine neden olmuştur. Bankaların ve diğer finansal kurumların faaliyet ortamındaki risklerin hızla yükseldiği bir dönemde, liyakate ve ehil olma durumuna bakılmaksızın yeni bankaların faaliyetine ve bazı bankalarda sahiplik değişmelerine izin verilmiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde bankacılık sistemi hızla küçülmüş, özkaynaklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir. Güvenin yeniden tesisini sağlamak ve sistemik bir krizi engellemek amacıyla bir çözüm olarak tasarruf mevduatında tam güvence uygulamasına geçilmiştir. Finansal sistemde güvenin sağlanması ve sistemde istikrarın sürdürülmesi açısından Hazine son kredi kaynağı rolünü üstlenmiştir. Buna rağmen, bankaların faaliyetlerinin denetim sonuçlarına ilişkin gerekli kararların alınmasında gerekli hassasiyet gösterilememiştir. Bankaların sermayelerine oranla aşırı risk üstlenmeleri, düşük kaliteli kredilendirme ve karşılıkların ayrılmaması, en düşük sermaye yeterliliği rasyo uygulaması ile getirilen disiplinin bozulmasına neden olmuştur. Finansal kurumların

ortaklarına ait şirketlere açılan kredi bağlantıları doğru belirlenememiş veya belirlemelere ilişkin yaptırımlar etkisiz kalmıştır.

Bankacılık sisteminde yaşanan sorunların önemli diğer kaynağı ise bankanın yönetim ve denetimini doğrudan ya da dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortakların, banka kaynaklarını bankanın emin şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde, kurallara, ilke ve teamüllere aykırı olarak ve bankacılık mesleği ile bağdaşmayan bir biçimde doğrudan veya dolaylı olarak kendi lehlerine kullanarak bankayı zarara uğratmaları olmuştur.

Finansal kurumların off-shore faaliyetlerinin denetimindeki yetersizlikler riskin kontrol edilmesi yönündeki kuralların uygulanmasını engellemiştir. Bankaların faaliyetlerinin konsolidasyonu yönündeki mevzuat eksikliği veya serbestisi bankaların bağlı kuruluşlara kredi açmasını engelleyen kuralları kolaylıkla aşmasına neden olmuştur.

Uluslararası kabul görmüş temel bankacılık ilkelerine, düzenlemelerine uyulmaması, muhasebe standartlarının uyumlu hale getirilmesindeki gecikmeler, mali tabloların bağımsız denetiminde yaşanan sorunlar, mali bünyeye ilişkin raporlamanın genel kabul görmüş değerlendirme kriterlerine göre hazırlanmaması ve raporlanmaması nedeniyle şeffaflığın yeterince sağlanamaması, yönetim kalitesindeki bozulma bankacılık sistemini olumsuz etkileyen diğer nedenlerdir. Finansal kurumların aldıkları risklerin izlenmesi ve yönetilmesi ile ilgili sorunlardan bir tanesi de kredi kullanan kurumların sağlığı hakkında yeterli bilgilerin edinilmesindeki güçlükler olmuştur. Muhasebe standartlarının yetersizliği, denetim ve raporlama sisteminin etkin olmaması nedeniyle otoriteler tarafından getirilen bu denetim standartlarının uygulanması sağlanamamıştır.

Piyasalardaki yüksek risklere ve bankalara kaynak sağlayanların piyasa risklerini yansıtan tercihlerine rağmen, piyasa koşulları, müşteri davranışları, düzenlemeler, temel bankacılık ilke ve kuralları ile çelişen ve özkaynaklar ile uyumlu olmayan riskler alınması, risklerin yönetilmesindeki zaafiyet ve piyasaların işaret ettiği artan risklere karşılık gerekli hassasiyet ve yeterli ilginin gösterilmemesi ciddi zararlara neden olmuştur. Enflasyonist eğilimler ve belirsizlikler nedeniyle para ikamesi artmıştır. Yabancı para mevduat toplam mevduatın, yabancı para kaynaklar ise toplam kaynakların yarısına ulaşmıştır. Kur riski ve dövizde likidite riski büyümüştür. Toplam mevduatın büyük bölümü 3 ay ve daha kısa vadede toplanmıştır.

Tüm bu gelişmeler bilançonun yönetilmesini güçleştirmiştir, aktif kalitesinin bozulmasına, likiditenin azalmasına, riskler ile karşılaştırıldığında karlılığın çok düşük düzeylerde kalmasına, özkaynaklardaki büyümenin sınırlanmasına neden olmuştur. Uluslararası rasyolar dikkate alındığında sermaye rasyolarının genel olarak yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Bunlarla birlikte ekonomideki genel riskler bankacılık sisteminin büyüklüğü, ekonominin büyüme ihtiyacı, uluslararası rekabet koşulları ve duran aktiflerin büyüklüğü dikkate alındığında özkaynakların daha da güçlü olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. 2000 yılında sektörün serbest özkaynakları negatif

olmuştur. Bankacılıkta faaliyet karının düşük olması nedeniyle kar hacmi özkaynak artışını destekleyememiştir. Mevcut ve potansiyel yatırımcılar ise yüksek risk ve düşük karlılık nedeniyle banka hisselerine yatırım yapmayı tercih etmemiştir. Öte yandan, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında kamu kağıtlarının sıfır riskli sayılması nedeniyle banka sistemi özkaynaklardan bağımsız olarak büyümüştür. Ancak, kamu kağıtlarında realize olan piyasa riskleri nedeni ile bankalar zarar etmişlerdir. Yüksek ve kronik enflasyona rağmen, uluslararası kabul gören uygulamaların aksine, Türkiye’de bankaların faaliyetlerine ilişkin mali performans enflasyon muhasebesine göre hazırlanmış mali tablolara göre değerlendirilmemiş ve vergilemede enflasyondan arındırılmış mali tablolar dikkate alınmamıştır. Bu nedenle, bilançolarının önemli bir bölümü parasal kalemlerden oluşan bankalar ağır bir enflasyon vergisine maruz kalmışlardır. Bu durum enflasyondan korunmak için parasal olmayan aktiflere plasmanı özendirmiş, getirili olmayan aktiflere yapılan plasmanlar ekonomik özkaynak yeterliliği, aktif kalitesi ve karlılığını olumsuz yönde etkilemiştir.

Uluslararası muhasebe standartları, düzenlemeler ve temel bankacılık ilkeleri esas alınarak yapılan çalışmalara göre bankaların zarar etmelerine veya düşük karlılığına rağmen bu sorun dikkate alınmamıştır. Tersine, bankalar reel olmayan karlılık sonuçları dikkate alınarak bütçenin ve riskli faaliyetlerin finansmanında doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Nitekim doğrudan bütçe finansmanı amacıyla getirilen net aktif vergisi, sermaye kazancı vergisi gibi geriye dönük olarak kamu kağıtlarının getirilerinden alınan servet vergisi türü vergisel yükler sistemin mali bünyesini olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan finansal araçlar, finansal hizmetlere ilişkin aracılık işlemleri ve finansal kurumlar ağır bir vergi yüküne maruz kalmıştır. Likidite yükümlülükleri yanında vergi ve benzeri mali yükler nedeniyle aracılık maliyetleri çok pahalı hale gelmiştir. Bu nedenle finansal araçlara ve hizmetlere olan talep sınırlanmış, kaynaklar finansal sistem dışına veya yurtdışına yönelmiştir. 1990’lı yılların sonuna gelindiğinde banka sistemi çok ciddi bir sistemik riske maruz kalmıştır. Banka sisteminin yeniden yapılandırılması, bankaların mali bünyelerinin sorunlarının çözülmesi kaçınılmaz olmuştur. Ekonomik performansın olumsuz etkilediği bankaların mali bünyelerindeki bozulma bu kez ekonomik istikrarın oluşturulmasını tehdit eder hale gelmiştir.

1.2. Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma

Düzenlemeler, Denetim Otoritesinin yapılandırılması, bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi: Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonunda uygulanmaya konulan “enflasyonla mücadele” programı ile başlatılmış, 2001 yılında kapsamlı “bankacılık yeniden yapılandırma programı” açıklanmıştır. İlk dönemde yapılanlar büyük ölçüde düzenlemelerin uluslararası standartlara ve uygulamalara yaklaştırılması yönünde olmuştur.

Bankacılık alanında idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) oluşturulmuştur. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci; (i) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması, (ii) Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması, (iii) Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve (iv) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel alanda gerçekleştirilmiştir.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının toplam maliyeti 47,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kamu maliyesi üzerinde yeniden yapılandırma sürecinde görev zararları dahil olmak üzere kamu bankaları için 21,9 milyar dolar, TMSF'ye devredilen bankalar için ise 17,3 milyar dolar olmak üzere, toplam 39,3 milyar dolarlık (GSYİH'ya oranı yüzde 26,6) bir ek yük ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının özel sektöre maliyeti; 5,2 milyar doları TMSF tarafından ve 2,7 milyar doları kriz döneminde eriyen sermayeleri güçlendirmek amacıyla özel sektör bankaları tarafından olmak üzere 7,9 milyar dolar (GSYİH'ya oranı yüzde 5,3) olmuştur.

Sektörün özkaynakları, yeniden sermayelendirme programının ilk sonuçlarının alınmaya başladığı 2001 yılı sonunda 10,2 milyar dolardan 2003 Eylül ayında 23,5 milyar dolara yükselmiştir. Aynı tarih itibarıyla sektörün serbest özkaynakları ise 8,7 milyar dolar düzeyindedir. Özkaynakların risk ağırlıklı aktiflere oranı yüzde 30,4; serbest özkaynakların toplam aktiflere oranı ise yüzde 5,4 olmuştur. 2001 sonunda 5,1 milyar dolar olan tahsili gecikmiş alacaklar (karşılıklar sonrası) 2003 Eylül itibarıyla 1,5 milyar dolara gerilemiştir. Böylece kredi riski, oldukça radikal bir şekilde tanımlanmasına rağmen, genelde gerilemiştir. Aynı dönem itibarıyla, banka sayısı 10 adet azalarak 51'e gerilerken; BDDK tarafından yapılan hesaplamalara göre sektörün bilanço içi açık pozisyonu 2000 sonundaki 14,6 milyar dolar seviyesinden Eylül 2003'te 753 milyon dolara düşmüştür. (Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ve sonuçlarına ilişkin kapsamlı bilgi BDDK tarafından hazırlanan Gelişme Raporlarında yer almaktadır. www.bddk.org.tr)

"İstanbul Yaklaşımı" olarak bilinen Finansal Yeniden Yapılandırma Programı kapsamına alınan firmaların yeniden yapılandırılan borç tutarı 2003 Kasım itibarıyla 5,4 milyar dolardır.

1.3. Avrupa Birliği Ekonomik Kriterleri ve Bankacılık Sistemi Açısından Değerlendirme

AB'nin genişleme politikasını dayandırdığı Kopenhag ekonomik kriterlerine göre AB'ye tam üyelik koşulu; ekonomi alanında işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı kadar, AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile baş edebilme kapasitesi olarak belirlenmiştir. AB'ye üyelik

kriterlerine göre Türkiye ekonomisi ve bankacılık sistemine ilişkin olarak aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir:

Türkiye ekonomide serbest piyasa sistemini benimsemiştir. Bununla birlikte kamunun, girişimci olarak ekonomik faaliyeti etkileme gücü önemli ölçüde varlığını korumaktadır. Öngörülebilir ve istikrarlı bir ekonomik ortam yaratılamamıştır. Ekonomik büyümenin finansmanında kullanılmak üzere mali kaynaklar yeterince çoğaltılamamış, büyüme yurtdışından kaynak bulunabilirliğine son derece bağımlı hale gelmiştir. Ekonomide kullanılabilir kaynakların önemli bir bölümü, gönüllü ya da zorunlu olarak, kamu tarafından talep edilmekte ve kullanılmaktadır. Düzenlemeler açısından bakıldığında, AB düzenlemelerine en yakın sektörlerin başında bankacılık sistemi gelmektedir. 2001 yılı sonu itibariyle, seçilmiş AB ülkeleri ve Türkiye temel bankacılık büyüklükleri karşılaştırıldığında, bankacılık sistemi toplam aktiflerinin GSYİH içindeki payı AB üyesi ülkelerde ortalama yüzde 150 olmasına karşın Türkiye için bu oran 2001 yılı sonunda yüzde 90, 2003 Eylül itibariyle ise yüzde 67 düzeyindedir.

1.4. Bankacılık Sektörünün Analizi

a) Güçlü Yönler: 1.Yakın dönemde sektörün temel sorunları kapsamlı olarak tanımlanmıştır. 2. Kurala dayalı denetim yanında piyasa denetiminin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 3. Risk yönetiminin geliştirilmesi ve kurumsallaşması yönünde önemli mesafeler alınmıştır. 4. Bankacılık sistemindeki yeniden yapılanma bütçe disiplini ve fiyat istikrarını hedefleyen ekonomi politikası ile eş zamanlı başlatılmıştır. 5. Düzenlemelerde uluslararası standartlara önemli ölçüde yaklaşılmıştır. 6. Sorunlu krediler radikal olarak tanımlanmış ve karşılığa tabi tutulmuştur. 7. Kur riski azaltılmıştır. 8. Finansal sektörün büyüme potansiyeli bulunmaktadır. 9. Bankalar gelişmiş ürün ve hizmet yelpazesine sahiptir. 10. İnsan gücü kalitesi ve uzmanlaşma düzeyi yüksektir. 11.Teknoloji alanında Türk bankacılık sektörü uluslararası rekabet düzeyini yakalamış durumdadır. 12. Bankaların gelişmiş şube ağı ve dağıtım kanalları mevcuttur.

b) Zayıf Yönler: 1.Finansal varlıklara olan talep düşüktür. 2. Mali piyasalar küçük ve derinliği azdır. 3. Faaliyet ortamı yüksek risk içermektedir. 4. Serbest özkaynaklar küçüktür. 5. Karlılık özkaynak artışı özendirilmemektedir. 6. Düzenlemeler çok sık aralıklarla ve birbirleriyle çelişen şekilde değişmektedir. 7. Finans sektörüne duyulan güven ve gösterilen itibar düşüktür. 8. Finansal varlıkların vergilendirilmesinde yatırımcının tercihlerini etkileyecek ölçüde büyük farklılıklar bulunmaktadır. 9. Finansal piyasalarda kamunun dışlama etkisi büyüktür. 10. Kamunun sistem içindeki payı ve etkinliği devam etmektedir. 11. Düzenlemelerin uygulanmasındaki farklılıklar finansal kurumlar arasında çok ciddi haksız rekabet yaratmaktadır. 12. Aktif kalitesinde düzelme süreci yavaş işlemektedir. 13. Finansal piyasaların doğası ile uyumlu olmayan kararlar alınmakta ve uygulanmaktadır. 14.Kaynak maliyetleri yüksek ve vadeler çok kısadır. 15. Para ikamesi hala çok

yüksektir. 16. Özel sektörün tahvil ve bono ihracı yoluyla sermaye piyasasından kaynak sağlaması neredeyse imkansızdır. 17. Aracılık maliyeti çok yüksektir. Bu nedenle, yurtdışındaki bankaların yurtdışındaki bankalar karşısında rekabet gücü zayıftır. 18. Kayıtdışılık çok yüksektir. 19. Banka dışı kredi kurumları ve sermaye piyasası küçüktür. 20. Finansal kurumlar dışındaki kurumların mali performanslarının doğru olarak ölçülmesini, denetlenmesini ve raporlanmasını sağlayacak standartlar bulunmamaktadır. 21. Sermaye piyasası karları hariç tutulduğunda faaliyet marjları negatiftir. 22. Bankalar veya üçüncü kişilerin bankalar hakkında spekülasyon yorum ve değerlendirmeleri güvenin teminini olumsuz etkilemektedir. 23. Birikmiş sorunlar geçmişte yaşananlar nedeniyle faaliyetlerini sürdüren bankalar üzerinde çok ciddi bir baskı oluşturmaktadır. 24. Tasarruf mevduatına tam güvence ve bu konudaki tartışmalar sektörün sağlıklı işleyişine yönelik tereddütler yaratmaktadır.

1.5. Stratejiler

Türkiye’de ekonomik yeniden yapılandırmanın temel aşamalarından birisi bankacılık sektörünün güçlendirilmesi, finansal sistemin büyütülmesi ve derinliğinin artırılmasıdır. Bu amaçla izlenecek stratejiler şunlar olmalıdır: 1. İstikrar içinde ve sürdürülebilir bir büyüme ortamı yaratılmalıdır. 2. Finansal sistemde ve hizmetlerde serbestleşme süreci eksiksiz olarak tamamlanmalıdır. Kamunun ekonomiye müdahale alanı sınırlandırılmalı, denetim güçlendirilmelidir. 3. Finansal sistemin büyümesi yanında derinleşmesi ve gelişmesinde özenli bir sıralandırma yapılmalıdır. (Ticaret ve yatırım bankalarının oluşturulması, banka dışı finansal kurumlar, para piyasalarının kurulması, uzun dönemli kredilendirme, hisse senedi ve tahvil/bono piyasasının geliştirilmesi, kurumsal yatırımcıların oluşturulması, emeklilik fonlarının oluşturulması gibi.) 4. Denetim otoritesi siyasi etkilerden uzak tutulmalı, faaliyetlerinde bağımsız olmalıdır. 5. Denetim otoritesi finansal kurumların risklerini ve risklerin iyi yönetilmesini titizlikle izlemeli ve kuralları eksiksiz olarak uygulamalıdır. 6. Özkaynakların büyütülmesini cazip hale getirmek için karlılığın artırılması ve sürekli hale getirilmesi sağlanmalıdır. 7. Haksız rekabet ortamı yaratılmamalı ve piyasa disiplini etkin hale getirilmelidir. 8. Bankacılık sektörünün stok problemlerinin çözümüne yönelik bir yol haritası açıklanmalıdır.

Bankacılıkta düzenlemeler uluslararası kurallara önemli ölçüde yaklaşmıştır ve bankacılık sisteminin rekabet gücünü artırmayı amaçlamıştır. Ancak, Türkiye’nin geçmişten gelen sorunları düzenlemelerin kısa sürede uygulanabilirliğini güçleştirmektedir. Türkiye’de riskler hala çok yüksektir. Bankacılık sisteminin düzenlemelere hemen uymasının istenmesi ekonomideki kırılganlıkları artırmaktadır. Bu nedenlerle kuralları önceden belirlenmiş makul sürelerin verilmesi ve geçiş dönemlerinde ara çözümlerin devreye sokulması büyük önem taşımaktadır.

1.6. Hedef

Türk bankacılık sektörünün yakın dönem hedefi; ekonomik programdaki enflasyon ve büyüme hedeflerinin gerçekleşeceği ve toplam aktiflerdeki artışın, GSYİH cari artışının yüzde 50 üzerinde olacağı varsayımıyla, 2005 yılı sektör toplam aktiflerinin GSYİH içindeki payının yüzde 100'e yükselmesidir. Büyüme hedefiyle birlikte Türk bankacılık sektörünün uluslararası standart ve kurallara uyum sürecini tamamlaması, güçlü ve sağlıklı bir finansal yapıya kavuşması ve uluslararası rekabet gücünü yakalaması amaçlanmaktadır. Fiyat istikrarının ve istikrarlı büyüme sürecinin, bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın, denetim ve yönetim sisteminin daha etkin hale gelmesinin, kamu borçlanma gereğinin düşürülmesinin, kayıt dışılık ile mücadelenin ve aracılık maliyetlerinin düşürülmesinin finansal aktiflere olan talebi artırarak sektörün büyümesinde etkili olması beklenmektedir. Banka sisteminin büyümesi ve sağlıklı olarak çalışması büyüme arzusunda olan ülkemizde büyümenin finansmanında gerekli kaynakların yaratılmasında önemli bir katkı sağlayacaktır. Özel sektörün üretim ve yatırım için kaynak talebi ile bireysel kredi talebinin karşılanmasında bankaların kredi arzı önem kazanmıştır.

1.7. Öneriler

a. Ekonomi politikası :İstikrar içinde sürdürülebilir bir büyüme, düşük enflasyon ve uluslararası alanda rekabet edilebilir bir ekonomik ortamın yaratılması Türk finans sisteminin ve bankacılık sektörünün etkin ve sağlıklı bir biçimde çalışması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle; 1) Ekonomik programda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi yönündeki politikalar kararlılıkla uygulanmalı ve yapısal reformlar sürdürülmelidir, 2) Enflasyonist olmayan iktisat politikaları kararlılıkla sürdürülmelidir, 3) Ekonomideki istikrarsızlıkların başlıca kaynağı olan kamu açıklarının küçültülmesi yönünde başlatılan reformlar öngörülen sürelerde tamamlanmalıdır, 4) Bütçe disiplini sağlanmalı ve taviz verilmemelidir, 5) Kayıt dışılığa neden olan düzenleme ve uygulamalar gözden geçirilerek, kayıt dışı işlemlerin kayda alınması sağlanmalıdır, 6)Vergi düzenlemeleri, basit, kolay anlaşılır ve uygulanabilir hale getirilmeli ve uluslararası yatırımcıları özendirecek yapıya kavuşturularak Türkiye'nin rekabet gücünün artması sağlanmalıdır, 7)Haksız rekabete neden olan düzenlemeler kaldırılmalıdır, 8)Kaynak kullanma ve kullandırma maliyetini olumsuz yönde etkileyen düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir. Bu düzenlemelere kamuya gelir sağlanması açısından değil, piyasalarda aracılık maliyetinin düşürülmesi, likiditenin arttırılması ve derinliğin sağlanması açısından bakılmalıdır, 9) Finansal sistemin büyümesi, güçlenmesi ve sağlıklı olarak işlemlerini sağlayacak düzenlemeler makul geçiş süreleri içinde yapılmalı ve etkinlikle uygulanmalıdır, 10) Mali piyasaların etkin olarak çalışması sağlanmalıdır, 11) Banka sistemi yanında ekonominin diğer tüm kurumları ve şirketler kesimi de reforma tabi olmalıdır.

b. Bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, taşıdığı sorumlulukları yerine getirmek ve görevlerini etkin olarak sürdürebilmek için faaliyetlerinde bağımsız olmalı, gerekli yasal yetki ve araçlara sahip bulunmalıdır.

1.8. Sonuç:

Güçlü bir ekonominin varlığı büyüyen ve sağlıklı çalışan bir finansal sektör ile mümkündür. Etkin bir finansal sistem tasarrufların çok farklı kaynaklardan toplanmasına ve verimli alanlarda kullanılmasına aracılık eder, böylece hem yatırımlar hem de tasarruf edenler menfaat sağlar.

Sermaye piyasası henüz gelişme aşamasında olan ülkemizde, finansal sektörün temelini geleneksel olarak bankacılık sistemi oluşturmaktadır. Mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Yurtdışı kaynakların da önemli bir bölümü bankalar aracılığıyla sağlanmaktadır. Yakın dönemde finansal sektöre, özellikle de bankacılık sistemine olan güven ciddi olarak zedelenmiştir. Güven sorununun aşılmasında başta düzenleyici otorite olmak üzere ilgili tüm kurumlar tarafından yoğun bir çaba gösterilmelidir. Güven sorununun bulunduğu durumlarda, güvenin çok kısa sürede ve gerçekçi olarak sağlanması ekonomide istikrarın oluşturulması açısından zorunludur. Finansal sektörün büyümesinin en önemli şartı bu sektörde yer alan kurumların sermayelerinin korunmasıdır. Sermayenin korunmasının ve büyütülmesinin en önemli yolu ise kar etmektir. Kar etmeyen mali kurumların ekonomiye bir katkısı olamaz. İkinci şart ise kaynakların ulusal para cinsinden büyümesidir. Üçüncü şart finansal sistemde etkin bir kamu ve piyasa denetimidir.

2. Özel Finans Kurumları

2.1. Giriş

Türkiye’de kalkınmanın temeli olan tasarrufların ekonomiye ve reel sektöre kanalize edilmesinde önemli rol üstlenen finansal kuruluşlar arasında yer alan özel finans kurumları, ekonomi dışında kalmış tasarrufların ekonomiye kazandırılması amacıyla ilk kez 1985 yılında kurulmuşlardır. Sayıları 5’e ulaşan kurumlar halen 187 şube ile faaliyetlerini sürdürmektedirler. Fonksiyonel olarak bankalarla büyük benzerlik gösteren özel finans kurumlarını bankalardan ayıran en önemli fark onların fon toplama ve kullandırma yöntemlerinde bulunmaktadır. Özel finans kurumları hem fon toplarken hem de kullandırırken faiz yerine kar ve zarar ortaklığı esasını dikkate almaktadır. Bu kurumlar bankaların alternatifi değil onları tamamlayan ve finans sektörüne derinlik ve çeşitlilik kazandıran kuruluşlardır.

2.2. Durum Analizi

2.2.1. Mevcut Durum

a) Özel Finans Kurumlarının Sektördeki Yeri

30.9.2003 tarihi itibarıyla 146.358 trilyon lira olarak belirlenen bankaların toplam mevduatının krediye dönüşüm oranı % 42 olmuştur. Aynı tarih itibarıyla özel finans kurumlarının topladıkları fon yekünü 3.487 trilyon olup, bu tutarın krediye dönüşüm oranı ise % 77 dir. Özel finans kurumlarının topladıkları fonların daha yüksek oranda krediye dönüşmesi bu kurumların devlet iç borçlanma senetleri gibi enstrümanlara yatırım yapmamalarından kaynaklanmaktadır. Özel finans kurumlarının finans sektörü içindeki payı mevduatta % 2.4 iken kredilerde % 5.6 olarak belirlenmiştir (Kaynaklar: TBB ve ÖFK Birliği).

b) Sektörün ve Özel Finans Kurumlarının (ÖFK) Sorunları

Özel finans kurumlarını da içine alan Türk finans sektörünün en önemli sorunu hacim olarak yeterli büyüklüğe sahip olmamasıdır. Nitekim Türk bankalarının aktif toplamalarının Alman bankaları ile karşılaştırılmasında bütün bankalarımızın orta büyüklükteki bir Alman bankasına eşit hacimde olduğu görülmüştür. Bu durumun başlıca 4 ana nedeni bulunmaktadır: i) Kamu Borçlanma Senetlerinin mevduata alternatif oluşturması, ii) Tasarrufların mevduata dönüşme oranının düşüklüğü (Tasarruflar, geçmiş yıllardaki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların da etkisiyle mevduat ve katılma hesaplarından ziyade döviz ve altın gibi tasarruf araçlarına yönelmişlerdir.), iii) Ekonomik ve siyasi belirsizlikler nedeniyle tasarrufun sistem ve ülke dışına kaçması, iv) Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü.

2.2.2. Güçlü ve Zayıf Yönler Analizi

a) Güçlü Yönler

Kâr ve Zarar ortaklığı esasına göre faaliyet gösteren kuruluşlar dünyanın çeşitli ülkelerinde sağlam çalışma prensipleri sayesinde güvenilirlik ve sağlamlıklarını ispat etmişlerdir. Bu tür

kuruluşlar gerek ülkemizde gerekse diğer bölge ve ülkelerde ortaya çıkan krizlerden diğer mali kuruluşlara kıyasla daha az etkilenmiş, faaliyeti sona eren birçok mali kuruluşu nazaran ayakta kalmayı başarmışlardır. Bu kurumlar Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sırasında, tamamen kötü yönetim ve grup kredileri nedeniyle durumu bozulan ve bu nedenle faaliyetine son verilen bir finans kurumunun etkisiyle büyük fon çekilişine maruz kalmışlar, ancak güçlü ve dürüst yönetimleri, sağlam çalışma prensipleri sayesinde % 50 yi bulan fon çekilişine rağmen, arkalarında devlet garantisi ve desteği olmadığı halde ayakta kalmayı başarmışlardır. Bunun en önemli nedenlerini şöylece açıklayabiliriz.

- ÖFK' lar faizsiz enstrümanlarla faaliyet gösterdikleri için krizde kur ve faiz riski üstlenmemiş sadece piyasa ve kredi riskine maruz kalmışlardır.
- Çalışma yöntemleri gereği fon kullandırılırken gerçek ekonomik faaliyetler finanse edilmektedir. Kredinin, krediyi kullanan firma yerine mal tedarik eden satıcılara ödenmesi nedeniyle verilmiş amacı dışında , riskli, spekülasyon ve verimsiz işlerde kullanımı önlenmekte, hatta paranın kötü niyetli olarak sistemden ve ülkeden çıkarılmasına mani olunmaktadır. Nitekim bankalarda sorunlu kredilerin daha yüksek oranlı olmasının en büyük nedenleri, alınan kredilerin bir bölümünün verilmiş amacı dışında, riskli ve spekülasyon işlerde kullanılması ve finansman tekniğine aykırı olarak kısa vadeli kredilerle yatırım yapılmasıdır.
- ÖFK' lar kısa vadeli olarak topladıkları fonları kısa vadeli ekonomik faaliyetlerin finansmanında kullanılmakta, bunun sonucunda bilançonun aktif ve pasifi arasında vade uyumsuzluğuna yol açılmamakta, böylece likidite riskine maruz kalınmamaktadır. Bu kurumlar 1 yıldan uzun vadeli yatırım kredisi taleplerini kendi bünyelerine bulunan finansal kiralama enstrümanı ile karşılamakta ve böylece bütün kredileri kredi tekniğine uygun olarak kullandırmaktadırlar. Bu durum likidite riskini önlediği gibi firmaların, kullandıkları kredilerin taksitlerini faaliyetlerinden elde ettikleri fonlarla ve nakit akışına uygun olarak ödemelerine imkan vermektedir. Bu tür çalışma yöntemleri sayesinde ÖFK' lar kriz zamanında kısa vadeli fonları tahsil ederek tasarruf sahiplerinin yoğun taleplerini karşılayabilmişlerdir.

b) Zayıf Yönler

- Bankalardaki tasarruf mevduatına sağlanan sınırsız devlet güvencesi özel finans kurumları aleyhine haksız rekabet yaratmaktadır
- Özel finans kurumlarının kısa vadeli atıl fonlarının değerlendirilmesini sağlayacak, hazine bonusu ve devlet tahviline tekabül eden faizsiz kamu borçlanma senetleri bulunmamaktadır. Bu tür araçlar özel finans kurumlarının bireysel emeklilik şirketi kurabilmeleri için de zorunludur. Bu senetler: a) Gelir Ortaklığı Senetleri: Devletin gelir getiren varlıklarının kira gelirleri karşılığında çıkarılan ve senenin belirli dönemlerinde kira ödeme kuponları bulunan vadesi 5 yıl

ve daha uzun borçlanma senetleri, b) Varlığa Dayalı Bono: Devletin bazı varlıkları karşılığında azami bir yıl vadeli olarak ve üzerinde yazılı bedelin altında iskontolu olarak çıkarılan bonodur.

2.3. Amaçlar ve Stratejiler

2.3. 1. Stratejik Amaçlar

Özel Finans Kurumlarının stratejik amacı, ülke ekonomisi için gerekli olan, ekonomi dışında kalmış olan tasarrufları ekonomiye kazandırmak ve ülkemizin yatırım, üretim ve istihdamına katkıda bulunmaktır. Bunun temini için şubeleşme ve reklam faaliyetlerine ağırlık vermek, bankacılık bilgi ve teknolojisini yakından izlemek, müşteri memnuniyetine odaklı bir çalışma prensibi benimsemek, giderek artan rekabet ortamına uyum sağlamak amacıyla yetişmiş işgücü ve ileri teknolojiyi sinerjiye dönüştürüp müşteri kitlelerine en uygun ve kaliteli hizmeti sunmaktır.

2.3.2. Hedefler ve İlkeler

2003/9 aylık dönemde finans sektörü içinde %2,4 gibi oldukça düşük bir paya sahip olan ÖFK'ların önümüzdeki 5 yıl içerisindeki hedefi bu oranı asgari % 5 düzeyine çıkarmaktır. Bunu muhafazakar bir tahmin olarak görmekteyiz. Çünkü 1999 yılında % 0.9 olan bu oran 2003 Eylül sonu itibariyle % 2,4 düzeyine yükselmiştir. Bu gelişme büyük ölçüde, teknolojik alt yapının tamamlanması, halen devam eden hızlı şubeleşme ile reklam ve tanıtım çalışmalarının sonucunda elde edilmiştir.

2.3.3. Stratejik Amaç ve Hedefleri Gerçekleştirecek Faaliyetlerin Belirlenmesi

Finans sektörünün önemli sorunlarından birisi yeterli büyüklüğe sahip olamamasıdır. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi Türk toplumunun tasarrufunu değerlendirme tercihinde ilk sıraları döviz ve altının alması, tasarrufların banka veya ÖFK'lara yatırılma tercihinin bunlardan sonra gelmesidir. Halbuki ülkemizin gelişmesi, halkımızın refah düzeyinin artması için tasarrufların ekonomiye yönlendirilmesi gerekmektedir. Bunun da başlıca yolu tasarrufların banka ve ÖFK'lara yönelmesidir. Ancak tasarrufların en önemli bölümü döviz ve altına gitmekte bu da milli servetin yurt dışına çıkmasına, ülkemizin fakirleşmesine neden olmaktadır. Bu durumu önlemek, yani tasarrufları altın ve dövizden banka ve özel finans kurumlarına kanalize etmek için kamuoyunun aydınlatılması ve bilinçlendirilmesi, bunun için de sistemli ve ısrarlı bir çalışma yürütülmesi gerekmektedir. Halkın aydınlatılması ve bilinçlendirilmesi bağlamında;

- Ortaokul veya liselerde Trafik konusunda olduğu gibi “Ekonomik Gelişme İçin Kaynak ” veya “Ulusal Kaynaklarımızın Değerlendirilmesi” vb. adı altında birkaç saatlik ders konulması ve bu dersin herhangi bir ana dersin (Örneğin: Vatandaşlık) kapsamına alınması
- Camilerde Cuma Hutbelerinde konunun birkaç kez dile getirilmesi,
- Bankalar Birliği ve Özel Finans Kurumları Birliği gibi meslek kuruluşlarının konuyu görsel ve yazılı medyada ele alması, gibi aktiviteler düşünülebilir.

2.3. Sonuç ve Değerlendirme

Finans sektörünün yeniden yapılandırılması ve ekonominin ihtiyaçlarına cevap verebilecek sağlıklı ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulması için yapılan mali, idari ve yasal çalışmalar büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bundan sonra yapılacak olanlar; mevcut düzenlemelere titizlikle uyulması, sektörde dikkatli ve etkin denetimler yapılması ve denetim raporlarının gereğinin yerine getirilmesidir. Bunun için de özellikle BDDK'nın bağımsızlığının mutlaka korunması gerekmektedir. Diğer taraftan kaynaklarının likit değerler dışında kalan bölümünü tamamen reel sektöre kanallandıran özel finans kurumlarının ekonomik krizlerden daha fazla etkilenmeleri nedeniyle ülkemizde ekonomik istikrarın sağlanması ve korunması bu kurumlar için büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle makroekonomik dengelerin korunması, mali disipline uyulması, yapısal reformların bir an önce gerçekleştirilmesi her şeyden önce gelen parametrelerdir. Mali piyasa içerisindeki önemleri gittikçe artan, kendilerine has çalışma yöntemleri ve ürün çeşitleri ile mali sektöre derinlik ve çeşitlilik kazandıran özel finans kurumlarının ekonomimize ve reel sektöre daha fazla katkıda bulunabilmesi için aşağıdaki sorunlarına çözüm getirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir: **1)** Bankalar Kanunu'nun 20 inci maddesinin 6 ncı fıkrasının (c) bendi gereğince , özel finans kurumlarında gerçek kişiler adına açılan özel cari ve kar ve zarara katılma hesaplarında toplanan tasarrufların güvence altına alınması amacıyla Özel Finans Kurumları Birliği bünyesinde Güvence Fonu kurulmuştur. Aynı madde ve fıkranın (d) bendinin dördüncü paragrafında ise Güvence Fonu mevcudunun ihtiyacı karşılayamaması durumunda özel finans kurumlarından, ileride doğacak prim borçlarına mahsuben bir önceki yılda ödedikleri prim toplamına kadar, bunun yetersiz kalması halinde ise her bir özel finans kurumunun sektördeki payı oranında ve kalan tutarı karşılayacak kadar avans alınabileceği belirtilmektedir. Bu hüküm, tasfiyeye tabi bir finans kurumunun borcunu öderken diğer finans kurumlarının mali bünyelerinin de bozulmasına yol açabilecek bir risk taşımaktadır. Bu nedenle prim borçlarına mahsuben alınacak avansın yetmemesi durumunda, diğer kurumlardan avans alınması yerine, TMSF unda olduğu gibi, Merkez Bankasından avans kullanılabilmesi amacıyla ilgili (d) bendinde gerekli değişiklik yapılmalıdır. **2)** Kriz dönemlerinde ve olağanüstü durumlarda hızlı para çekilişlerini karşılayabilmek için kısa vadeli borçlanma imkanı verecek bir düzenleme yapılmalıdır. **3)** Gerek kısa vadeli likidite ihtiyacı bulunan kurumların ihtiyaçlarını karşılayacak gerekse elinde kısa vadeli atıl fon bulunan kurumların bu fonlarını değerlendirebilmelerini sağlayacak İnterbank gibi bir sistemin oluşturulması yararlı olacaktır. **4)** Özel finans kurumlarının önemli bir sorunu da ülkemizde, bu kurumların yatırım fonları kurmalarını ve kısa vadeli atıl fonlarını değerlendirebilmelerini sağlayacak faizsiz kamu borçlanma enstrümanlarının olmamasıdır. Körfez ülkelerindeki atıl ve adres arayan fonları da Türkiye'ye çekebilecek; gelir ortaklığı senetleri, varlığa dayalı menkul kıymetleri vb. gibi enstrümanların bir an önce devreye sokulması beklenmektedir.

II. Banka Dışı Finansal Kurumlar

1. Sigortacılık

1.1. Giriş

İnsanlık, tarihinin başladığı andan itibaren birçok tehlikeyle karşı karşıya kalmış ve bu tehlikelere karşı korunma ve korunmasına yardımcı olacak araçlara sahip olabilme çabalarını sürdürmüştür. Bu çabalar insanlar arasında bir tür dayanışma olan sigortacılığı ortaya çıkarmıştır. Ülkemizde sigortacılığın başlamasına neden olan olay 1870 yılında Beyoğlu'nda çıkan yangındır. Bu yangından sonra yabancı sigorta şirketleri acente açarak İstanbul'da faaliyete başlamışlardır. Bu gelişmelerden sonra sigortacılık dünyadaki ekonomik ve teknolojik gelişmeyi yakından izleyerek gelişimini sürdürmüştür. Bu gelişimlerin bir sonucu olarak insanların maruz kaldıkları tehlikeler artmış ve böylece sigorta şirketlerinin ürün yelpazeleri de genişleyerek gelişmiştir.

1.2. Durum Analizi

1.2.1. Mevcut Durum

2002 yıl sonu itibariyle 58 sigorta şirketi faaliyet göstermekte iken yaşanan ekonomik krizler sonucunda sektörde faaliyet gösteren şirketlerin sayısı 2003-6 aylık dönem sonunda 53'e düşmüştür. 2002 yıl sonunda aktif büyüklüğü 5.4 trilyon TL olan sigorta sektörünün 2003-6 aylık dönem sonunda aktif büyüklüğü 6.2 trilyon TL'ye yükselmiştir.

2002 yıl sonunda toplam prim üretimi cari fiyatlarla bir önceki yıla göre yüzde 48.45 oranında artarak 3.7 trilyon TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde dolar bazında toplam prim geliri yüzde 30.33 oranında artarak 2.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003-6 aylık dönem sonunda prim üretimi 2.4 trilyon TL, dolar bazında 1.7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

1.2.2. Plan ve Programlara Uyum Düzeyi

Altıncı, yedinci ve sekizinci kalkınma planlarda yer alan sigorta sektörüyle ilgili hedefler çoğunlukla gerçekleştirilememiştir

1.2.3 Sektörün Güçlü ve Zayıf Yönleri

a) Güçlü Yönler

- Sigorta ile ülkenin ekonomik kıymetlerinin maruz kaldığı riskler teminat altına alınmakta ve böylelikle milli servet korunmaktadır.
- Doğal afetlerin yarattığı katastrofik riskler, yapılan reasürans anlaşmaları sonucunda ülke riski olmaktan çıkmakta ve bu yolla riskin uluslararası paylaşımı sağlanmaktadır.
- Reasürans anlaşmaları nedeniyle uluslararası sigorta piyasalarında gelişen sigorta teknikleri çok kısa sürede Türk sigorta sektöründe de uygulanabilmektedir. Dolayısıyla uluslararası standartlar yakalanabilmektedir.

- Sektör uluslararası niteliği nedeni ile AB normlarına en kolay uyum sağlayacak bir yapıdadır.
- Gelişme potansiyeli yüksektir.
- İnsan gücü kalitesi yüksektir.
- Türk sigorta sektörü geniş bir ürün yelpazesine sahiptir.

b) Zayıf Yönler

- Sigortacılık ülke genelinde yaygınlaştırılamamıştır. 2002 yıl sonu itibarıyla kişi başı prim üretimi Almanya’da 1627 dolar, İspanya’da 1091 dolar, İzlanda’da 979 dolar, Yunanistan’da 253 dolar, Tunus’ta 38 dolar iken Türkiye’de 35 dolardır.
- Vergi uygulamaları sektörün ve sigortalının aleyhine sonuçlar vermektedir. Örneğin itfaiye hizmetleri için sadece yangın poliçesi yaptıran kişilerden Yangın Sigorta Vergisi alınmakta, aynı hizmetten faydalanan fakat sigorta yaptırmayan kişilerden böyle bir vergi alınmamaktadır.
- Sektör için gerekli olan yasal alt yapı henüz tamamlanamamıştır.
- Denetim eksikliği nedeniyle zorunlu sigortalar hedeflenen sigortalı sayısına ulaşamamaktadır.

1.3. Sektörün Sorunları ve Çözüm Önerileri

Sektör sorunları kronikleşmiş bir halde senelerden beri, çözümsüz kalmış; bu durum rekabet gücünü, haksız rekabete dönüştürmüş ve istenilen randımanla çalışmayı önlemiştir.

Sektör sorunları kısaca anahatları ile aşağıda belirtilmiştir.

1.3.1 Mevzuat Sorunları

a) Sigortacılık Düzenleme ve Denetim Kanunu

1994 yılından bu yana yürürlükte bulunan ve aynı yıl 3991 sayılı Kanunun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi sonucunda yasal dayanağını yitiren 539 sayılı KHK’nin önemli hükümleri Anayasa Mahkemesi tarafından çeşitli tarihlerde iptal edilmiş, ayrıca Acenteler Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun sonucunda sigorta sektöründe düzenleme ve denetim açısından büyük bir yasal boşluk doğmuştur. Kanunun biran önce sektörle birlikte çalışarak düzenlenmesi ve yasanın çıkarılması sektörün en önemli ve acil sorunudur.

b) Sigorta Sözleşme Kanunu

Sigorta sözleşmelerinin yasal dayanağı 1956 yılında yürürlüğe giren Türk Ticaret Kanunu’nun güncelliğini yitirmiş hükümleridir. Ayrıca Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu’nun genel hükümleri özel nitelik taşıyan sigorta sözleşmelerinin düzenlenmesi, işleyişi ve sonuçlandırılması açısından yeterli olmamaktadır. Bu yasanın Sigorta Düzenleme ve Denetleme Kanunu ile eş zamanlı olarak yürürlüğe girmesi gerekli görülmektedir.

c) Türk Ticaret Kanununun 1295 ve 1297’inci Maddeleri

Anayasa Mahkemesinin 11.3.1996 tarihli, 1997/35 sayılı kararıyla iptal edilen TTK’nun 1295 ve 1297’nci maddelerinin ikinci fıkralarından doğan hukuki boşluk halen devam etmektedir.

d) Acenteler Yönetmeliği

Anayasa Mahkemesinin 24.10.1995 tarihli kararıyla, 7397 sayılı Kanunun 9uncu maddesinin son fıkrası hükmünün iptal etmesi nedeniyle, dayanaksız kalan ve uygulamadan kalkan Acenteler Yönetmeliğinin doğurduğu boşluk halen devam etmektedir. Bir an önce çıkarılacak kanun ve ona uygun bir yönetmelik sorunu çözecektir.

e) Trafik Garanti Sigortası Hesabı

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 108inci maddesiyle Birlik nezdinde oluşan Trafik Garanti Fonu'nun adı 2002 yılından itibaren Trafik Garanti Sigortası Hesabı olarak değişmiştir. Trafik Garanti Sigortası Hesabının tüzel kişiliğinin olup olmadığı, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre yapılacak takibatın kim tarafından yapılacağı, Hesabın mali kaynaklarında yetersizlik halinde ödemelerin nasıl karşılanacağı konusunda mevzuat açık değildir. Bu nedenle mevzuatta gereken düzenlemelerin yapılması gerekli görülmektedir.

1.3.2.Vergi Sorunları

a) Deprem Hasar Karşılıkları

539 Sayılı KHK, yangın ve mühendislik sigorta branşlarında verilen deprem teminatları karşılığında alınan deprem sigortası primlerinin 15 yıl süre ile karşılık olarak tutulmasını öngörmektedir.

Ancak ayrılan karşılıkların, vergilerden arındırılması olanağı yasal hükümlerle bugüne kadar sağlanamamıştır. Vergi tekniğine, adaletine ve Türkiye'nin deprem coğrafyasına uymayan bu uygulamanın bir an önce yasayla düzeltilmesi gerekli görülmektedir.

b) Birikimli Hayat Sigortalarında Vade Gelimi ve İştirak'ta(sözleşme süresinden önce ayrılma) Yapılan Toplu Ödemelerin Vergilendirilmesi

Stopaj kesintisi için matrah olarak ödemenin tamamının öngörülmesi (her ne kadar on yıldan sonra ayrılmalarda ödenene yüzde 10 gibi çok düşük bir muafiyet uygulanıyor olsa da) Devletçe teşvik edilmesi gereken uzun vadeli bir yatırım olan hayat sigortasında, sigortalının vergilendirilmiş kazancından ödediği hayat sigortası primlerinin sigortadan ayrılırken bir kez daha vergilendirilmesi anlamına gelmektedir.

c) Satış Elemanlarının Vergilendirilmesi

Hayat sigortası poliçesi pazarlayanların gelir vergisi karşısındaki durumunun açıklığa kavuşturulması ve milli piyango satıcılarının paralelinde bir statüye kavuşturulmaları, bu sigortaların ve pazarlamasının teşviki ve ayrıca devlete vergi kazandırabilmesi açısından gerekli görülmektedir.

d) Karşılıklar

Sigorta şirketlerinin mali bünyelerinin güçlü tutulabilmesinin önemli şartlarından birisi de AB normlarına uygun karşılıkların ayrılabilmesidir. Ancak bunu sağlamak üzere, bu tür karşılıkların Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmesinin sağlanması gerekmektedir.

e) Yangın Sigorta Vergisi Kapsamının Değiştirilmesi

Yangın Sigorta Vergisi Belediyelere verilmek üzere, prim üzerinden hesaplanıp, müşteriden tahsil edilmektedir. Sadece yangın sigortası yaptıran sigortalılardan alınan bu vergi kaldırılmalı ve yerine gayrimenkulların emlak vergisine esas değeri üzerinden belli bir oranda “İtfaiye Hizmeti Vergisi” adı altına bir vergi alınmalıdır. Böylece hem tüm gayri menkul sahiplerinin itfaiye hizmeti giderlerine katılımı sağlanacak hem de sadece yangın sigorta poliçesi satın alanlar cezalandırılmamış olacaktır.

1.3.3. Diğer Sorunlar

a) Denetim

Avrupa Birliğinde sigorta girişimlerinin denetimi mali denetim üzerinde yoğunlaşmakta, bu bağlamda sigorta şirketlerinin teknik karşılıklarının, yükümlülük karşılama yeterliliklerinin, garanti fonlarının Avrupa Birliği genelinde yürürlükte bulunan kural ve uygulamalara uygunluğunun denetimini içermektedir.

b) Sigorta Şirketi Kurulması ve El Değiştirmeler

Sigorta düzenleme ve denetiminden sorumlu otoriteler ile B.D.D.K, sigorta şirketi kurulması veya şirket sermayesinin el değiştirmesi aşamalarıyla ilgili izin yetkilerini kullanırken, kurucuların veya yeni sermayedarların değerlendirilmesinde yeterli özeni göstermeden şirket kurulmasına veya el değiştirmelere izin verebilmektedir. Sektörü yakından izleyen ve bu konuda bilgi birikimi olan Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğinden herhangi bir görüş sorulmamaktadır.

c) Sigorta Eksperlik Kursu

Uzun bir zamandan beri açılmayan eksperlik kursu Yönetmeliğin verdiği olanak çerçevesinde açılmıştır. Ancak eksper adaylarının sınav ile belirleniyor olması, sektörde deneyimi olan, kendilerinden yararlanılabilecek pek çok sigortacının eksper olmasını zorlaştırmakta, hiç sigorta bilgisi olmayan, okuldan yeni mezun olmuş, genelde işsizlere iş bulma müessesesi gibi algılanmaya neden olmaktadır.

d) Sigorta Eğitimi

Özel sigorta bilincinin yaygınlaştırılması ve sigorta eğitiminin yetersizliği karşısında sigortacılığın genel eğitim programlarında yer alması konusunda ilgili kuruluşlara sunulan Birlik önerileri bugüne kadar sonuçsuz kalmıştır.

e) Zorunlu Deprem Sigortası

Ülkemizin jeolojik yapısı ve buna karşı halkımızın sigorta bilincine sahip olmayışı dikkate alınırsa, konutlarla ilgili Zorunlu Deprem Sigortası Sistemi çok olumlu bir yaklaşımdır. Ancak; Dünya Bankası – Hazine Müsteşarlığı işbirliği ile ortaya çıkan ve sistemi düzenleyen 27.12.1999 tarihli KHK, üç seneye yaklaşan bir süreye rağmen kanunlaşmamıştır. Ülkemizin içinde bulunduğu deprem riski dikkate alındığında konunun siyasilerin oy alma kaygısına bırakılmayacak kadar ciddi bir konu olduğu görülecektir.

1.4. Sonuç

Sonuç olarak sektör günün ve modern sigortacılığın gereklerini karşılayan bir yasa istiyor. Bu yasa nasıl bir sistem getirmeli ? Kısaca özetlemek gerekirse;

Şirketlerin sağlıklı faaliyetleri için gerekli özkaynak büyüklüğünü aramalıdır, şirket kurulmasını; sermayedarı ve yöneticisi itibarıyla sıkı şekilde elekten geçirmelidir, şirketlerin yükümlülüklerini karşılayacak malî güce sahip bulunduklarını her an için yakından takip edecek bir denetim sistemi getirmelidir, şirketlerin kuruluş, işleyiş ve denetiminde, politik etkenlerin varlığını ortadan kaldıracak, hiç olmazsa asgariye indirecek bir sistem getirmelidir, mali bünyesi zayıflayan şirketlerin zamanında sistem dışına çıkarılmasını sağlayacak bir düzenleme olmalıdır, sektörü, bürokrasinin ağır, sorumluluktan çekinen ve karar alamayan yapısından kurtarmalıdır, acente sistemini baştan sona ıslâh edici düzenlemeleri içeren bir yasa olmalıdır.

Ayrıca; zorunlu sigortalara gerçek işlerlik sağlayacak bir altyapı ve uygulama oluşturulmalıdır, hizmetin devamlılığı esasını, yöneticinin devamlılığı faktörü ile güçlendiren bir sistem oluşturulmalıdır, vergilendirme rasyonel ve sektör gerçeklerine uygun hale getirilmelidir, özel sigorta bilincinin yaygınlaştırılması ve sigorta eğitiminin yetersizliğinin sonuçlarını ortadan kaldırmak için sigortacılığın genel eğitim programlarında yer alması sağlanmalıdır.

Yaşanan tüm ekonomik darboğazlara ve sigorta sektörünün ilgisizlikten kaynaklanan sorunlarına rağmen bu sektör her yıl enflasyon oranının üzerinde reel olarak gelişmesini sürdürmeye devam etmektedir.

Siyasi otoritenin sektöre göstereceği bir ilgi, hem bireysel hem de ülke ekonomisi yönünden önemli katkılar sağlayacaktır. Sektörün istediği ekonomi üzerine yük getirecek yeni bazı teşvikler değil, önündeki engellerin kaldırılması ve gelişmesine fırsat tanınmasıdır.

2. Leasing

2.1. Giriş

Leasingin Tanımı : Leasing temel olarak; kiracının isteği üzerine ve kiracı tarafından belirlenen bir malın kullanım hakkının, genel olarak kiralanan malın amortisman süresine yakın veya eşit bir zaman için ve önceden belirlenmiş bir dizi ödeme karşılığında kiracıya devredilmesini öngören bir anlaşmadır. Bu anlaşmanın sonunda kiralanan malın mülkiyetinin, kiracıya devri söz konusu olabilmektedir. Bu ilişkide finansmanı sağlayan leasing şirketi, işletmenin ihtiyaç duyduğu yatırım malının, kiracı tarafından satıcı firmayla anlaşarak temin edilmesi aşamasında devreye girer ve gerekli finansmanı sağlar. Bu işlemde malın “hukuki mülkiyeti” leasing şirketinde kalarak, “ekonomik mülkiyeti” yani maldan her türlü yararlanma hakkı kira bedelleri karşılığında kiracıya devredilir.

Leasing temel olarak Finansal Leasing ve Operasyonel Leasing olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu iki leasing türünün en önemli ayrımı; kiralanan malın, kira süresi sonundaki değeriyle ilgili riskin (residual value risk) hangi tarafta olduğuna ilişkindir. Malın süre sonundaki değerine ilişkin riskin kiracıda olduğu işlemler Finansal Leasing, kiralayanda olduğu işlemler Operasyonel Leasing olarak addedilmektedir.

Ülkemizde leasing uygulaması 10.06.1985 tarihinde yürürlüğe giren Finansal Kiralama Kanunu ile yürürlüğe konulmuş ve bu Kanun ile “leasing” Türkçe’ye “Finansal Kiralama” olarak geçmiştir. Bu nedenle Türkiye’deki leasing uygulaması “leasing” çeşitlerinden sadece “finansal leasing” ile eşdeğer tutulmaktadır. Ancak, leasingin bu şekilde tanımlanması yeterli değildir. Çünkü finansal kiralama, leasingin sadece bir çeşididir ve dünyada leasing hizmetleri içinde, ülkemizde henüz uygulama alanı bulamamış operasyonel leasing işlemleri % 30-35 payla oldukça önemli bir orana sahiptir.

Dünyada Leasingin Gelişimi : Leasing işlemleri ilk olarak 1930’lu yıllarda ABD’de ekonomik kriz sonrası yaşanan finansman güçlüklerini karşılamak amacıyla başlamıştır. Özellikle II.Dünya Savaşı sonrası yaşanan teknolojik gelişmeler ve buna paralel olarak işletmelerin modernizasyon ve teknoloji yenileme ihtiyaçları leasingin yaygın olarak kullanılmasına neden olmuştur. Önceleri finansman sıkıntısının bertaraf edilmesi için başvurulmuş bu yöntem, bunalım sonrası ekonomik hayattan silinmemiş aksine yatırım mallarının tedarikinde daha çok benimsenmeye başlanmıştır.

Özellikle 1950’li yıllarda bankaların tabi olduğu kurallar gereği bankalardan kredi alamayan küçük ve orta ölçekli firmalara **bankacılık sistemine zarar vermeden** finansman sağlayan bir yöntem olarak Batı Avrupa’da yaygınlaşmış, 1970 yılından başlayarak da başta Japonya ve Güney Kore olmak üzere Uzak Doğu ülkelerinde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Gelişmekte olan

Ülkelerin bu yöntemle tanışması ise 1975 yılından sonra IFC önderliğinde olmuş ve 1975-1995 yılları arasında IFC'nin uygulamada destek olduğu 36 ülkede leasing finansman tekniği özellikle KOBİ'lerin ekonomideki katma değerinin artmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Dünyada leasing işlem hacmi 2001 yılı sonu itibariyle 500 milyar dolara yaklaşmış ve ABD'de şirketlerin %80'i ihtiyaçlarını leasing yoluyla karşılar hale gelmiştir. Bu gün dünyada özel sektörün her 8 yatırımından biri, OECD lkelerinde ise her üç yatırımından biri leasing ile finanse edilmektedir.

Türkiye'de Leasingin Gelişimi : Leasing, ilk işlemlerin gerçekleştiği 1987 yılından bu yana geçen 17 yıllık gelişim sürecinde 130.000 adetten fazla proje finanse ederek yaklaşık 16,5 milyar dolar tutarındaki yatırıma orta ve uzun vadeli kaynak sağlamıştır. Ekonomimizin büyüme ve canlılık gösterdiği dönemlerde, leasing şirketleri, yeterli özkaynağa sahip olmayan girişimcilere önemli fırsat ve hizmetler sunmuştur. Bu süre zarfında, leasing şirketleri ülkemizde kaynakların verimli ve üretken alanlara kaydırılmasına aracılık etmiş ve özellikle KOBİ'lerin finansmanında önemli roller üstlenmişlerdir. Yine bu dönemler itibariyle teşvik belgesine bağlanmış 2764 adet belge kapsamında toplam 1,2 katrilyon TL tutarında proje finansal kiralama yoluyla finanse edilmiştir.

Yıllar itibariyle ortalama işlem hacmine baktığımızda, bu rakamın 80-120.000 dolar arasında olduğu görülmektedir. Bu da leasing sektörünün KOBİ'lerin orta ölçekli yatırımlarının finansmanında önemli bir yer edindiğini göstermektedir. Son 15 yıllık dönemde bankaların piyasa şartları gereği, kaynaklarını kamu finansmanına ve şirketlerin işletme sermayesi ihtiyaçlarına yöneltmeleri, firmaların ve özellikle KOBİ'lerin yatırımlarının finansmanında leasingi tek seçenek haline getirmiştir.

Leasing, yatırımların finansmanı için gerekli olan orta ve uzun vadeli fon temini amacını yerine getiren yegane sistemdir. Leasing'de kira ödemesi süresi 1-4 yıl arası vadelerde değişmektedir.

Güçlü Yönleri:

- Yatırımlara orta ve uzun vadeli kaynak imkanı
- Malın mülkiyetinin finansal kiralama şirketinde olması nedeniyle teminat ihtiyacının asgariye inmesi ve bu nedenle leasingin bir finansman modeli olarak banka kredilerine göre daha esnek olması
- Bankacılık sistemine zarar vermeden bilançoları iyi olmayan müteşebbis ve girişimci KOBİ'lere kaynak aktarılabilmesi
- Kredilendirme prosedürünün bankalara göre daha seri olması

- İşletmelerin fon akışlarına göre hazırlanan uygun ve esnek ödeme planları ile nakit akışını düzenli tutması
- Beklenmedik faiz ve maliyet artışları ile karşılaşılması
- Satın alma (ithalat) ile ilgili tüm işlemlerin leasing firması tarafından yapılması
- Leasing şirketlerinin KOBİ'lerin yatırımlarını finanse etmekte tecrübeli olmaları
- Yatırım mallarına indirimli K.D.V. uygulaması
- Belge düzeninin yerleşmesine, dolayısıyla kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına katkı

2.2. Mevcut Durum

3226 sayılı Kanunla çizilen çerçeve ve aynı yönde yapılan çeşitli hukuki düzenlemeler başlangıçtaki amacına mükemmelen hizmet etmiş ve başarılı olmuştur. Özellikle 90'lı yıllardan itibaren ivme kazanan leasing işlemleri kriz dönemleri hariç yılda yaklaşık 2 milyar dolar tutarındaki yatırımı finanse eden bir noktaya ulaşmıştır. Ülkemizde leasing önemli gelişmeler göstermiş olmasına rağmen istenen düzeyde değildir. Türkiye dünya sıralamasında 2001 yılı verileriyle 35.sırada, Avrupa ülkeleri arasında ise 18.sırada yer almaktadır.

Leasing sektörünün gelişmişliğinin ölçüsü olan penetrasyon oranı (leasingin toplam yatırımlar içindeki payı), ülkemizde gelişmiş ülkelerdeki seviyelere ulaşamamıştır. Leasing yoluyla gerçekleştirilen yatırımların payının, sabit sermaye yatırımları içindeki oranının % 5-7'yi henüz geçmemiş olması da bu hususu ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkelerde leasingin toplam yatırımlar içindeki payı % 20-25 seviyesindedir. Bunun nedeni, operasyonel leasing işlemlerinin ülkemizde devreye sokulamamasından kaynaklanmaktadır.

2.3. Zayıf Yönler ve Yapılması Gerekenler

1- Kira akdi, orta vadeli yatırım kredisi ve taksitli satış gibi üç değişik yöntemin birleşmesinden oluşan ve kendine özgü (sui generis) bir sözleşme tipi olan leasing işlemlerinin genel ticaret kanunları içerisinde yapılması mümkün değildir. Bu nedenle leasing işlemlerini düzenleyen ayrı bir Kanunun varlığının devam etmesi gerekmektedir.

Ülkemizde, Medeni Kanunumuzda bir nesne üzerinde ikili mülkiyet (hukuki/ekonomik mülkiyet) tanımlaması ve anlayışı bulunmadığından, ikili mülkiyet sistemine dayalı leasingin kendi Kanununda ayrıca tanımlanması, bu özel tip finansmanda kiracı ve kiralayanın haklarının belirlenmesine dayalı Kanuni düzenlemenin varlığını devam ettirmesi, sektörün gelişimi açısından son derece önem arz etmektedir.

2- Sadece finansal leasing yaparak sektörün hayatını idame ettirmesi mümkün değildir. Dünyada leasing işlemleri içinde % 30-35 paya sahip olan ve adi kiralamadan farklılık arzeden

“operasyonel leasing” işlemlerinin uygulanması ülkemizde bu güne kadarki süreçte hayata geçememiştir. Bunun nedeni yasal altyapının yeterli olmayışıdır.

Esasen, mevcut “Finansal Kiralama Kanunu”nda mala ilişkin devir zorunluluğu bulunmamaktadır ve sadece devir opsiyonunun verilmemesi operasyonel leasing yani devir opsiyonu olmayan leasing işlemleri yapmaya imkan vermektedir. Ancak kavram kargaşası nedeniyle leasing firmaları operasyonel leasing işlemleri yapamamışlardır.

Kavram kargaşasını gidermek için Finansal Kiralama Kanunu’nun mahkemelerce iyi bilinen mevcut hükümleri korunarak “Finansal Kiralama Kanunu” yerine yeni bir “Leasing Kanunu” uygulamaya konulmalıdır. Bu yeni kanun bilinen leasing ürünlerinin (Operasyonel leasing, Sat ve Geriye Leasing, Alt Leasing v.b.) her çeşidini kapsayacak nitelikte olmalıdır.

Diğer taraftan leasing işlemlerinin vergilendirilmesine yönelik 2003 yılında yapılan Vergi Kanunlarındaki düzenleme de, açıklık getirilmediği için, leasing firmalarını operasyonel leasing yapma hakkından mahrum etmektedir. Bu nedenle, leasing kanunu değişikliği yanı sıra, leasing işlemlerinin vergilendirilmesi ile ilgili uygulamanın da yeniden düzenlenmesine ihtiyaç vardır.

Bu yeni kanun ve bu kanuna bağlı olarak yapılacak yeni vergi düzenlemesi sayesinde leasing şirketleri operasyonel leasing işlemlerini geliştirip yaygınlaştırma imkanına kavuşacaklar ve sektör gelişecektir.

3- Ülkemizde leasing mevzuatını düzenleyen Finansal Kiralama Kanunu ve bu Kanunun getirmiş olduğu kiracı ve leasing şirketini koruyucu hükümler ile sözleşmenin tescili ve kiralanan malın üçüncü şahıslara devredilememesi, temerrüt hali, kiracının ve leasing şirketinin iflası halinde taraflara getirilen koruyucu hükümler, leasing işlemlerini teminatlı bir finansman modeli haline getirmiş ve bu nedenle leasing işlemlerinin yaygınlaşmasına ve gelişmesine imkan tanımıştır.

Leasinge konu malın bu teminat işlevi dolayısıyla leasing şirketleri, Küçük ve Orta Ölçekli girişimcilere daha esnek teminat koşullarıyla fon sağlayabilmişlerdir. Ancak bu teminat işlevini güçlendirici ilave hukuki düzenlemelere ihtiyaç vardır. Çünkü uygulamada fesih sonrası kiralanan malın likidite edilmesi oldukça uzun bir hukuki süreçte gerçekleşebilmektedir. Halihazırda; kiracının ödeme gücüne düşmesi nedeniyle sözleşmenin fesh olması sonucu leasing şirketi tarafından açılan davada, Mahkemeler leasing konusu mala tedbir uygulamakta, bu da leasing şirketinin dava sonuçlanıncaya kadar bu mal üzerinde tasarrufi işlemler yapmasını engellemektedir. Böylece mal ne kiralayan ne de kiracı tarafından kullanılmakta ve dava sonuçlanıncaya kadar uzun bir süre atıl bir durumda kalmaktadır. Uygulamada, asıl davanın 1 yıldan uzun bir sürede sonuçlanıyor olması, özellikle leasing işlemlerinin konusunun yüksek teknoloji mallar olmasından hareketle, teminat özelliği olan ekipmanın sürekli değer kaybetmesi hatta sıfıra inmesi sonucunu doğurmaktadır.

Burada kiralayan ve kiracının çıkarlarını yeterince koruyan, kiralayanın fesih konusu mal üzerindeki tasarrufunun sağlanması, asıl davanın kiralayan aleyhine sonuçlanması durumunda ise kiracının tazminat isteme hakkının oluşmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Leasing konusu malın teminat işlevini güçlendirici bu şekilde bir düzenleme yapıldığı takdirde, leasing firmaları Küçük ve Orta lekli işlemlerin yanı sıra, mikro işlemlerin yatırımlarına da yönelecek ve bu işlemlere daha cesaretle kaynak sağlayabilecektir.

4- Girişimcilere daha sıhhatli ve daha ucuz kaynak aktarmak için mevduat toplamayan kurumlar olan leasing firmaları bankalara göre, dünyanın bir çok yerinde olduğu gibi, daha hafif kural, denetim ve düzenlemelere tabi tutulmalıdır.

3. Faktoring

3.1. Giriş

Faktoring, kısa vadeli ticari alacakların temlikine dayalı ve hizmet ağırlıklı bir finansman yöntemidir. Faktoringin yasal altyapısını oluşturan 545 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve buna bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerde yapılan tanımlama şöyledir;“ Faktoring şirketi, faturaya veya mal veya hizmet satışından doğmuş olduğunu tevsik eden diğer belgelere dayalı mal ve hizmet satışlarından doğmuş veya doğacak alacakları temellük ederek tahsilini üstlenen ve bu alacaklara karşılık ödemelerde bulunarak finansman sağlayan şirkettir”. Bu tanım faktoringin önemli işlevlerinden biri olan hizmet işlevi yerine finansman işlevine ağırlık verilerek yapılan bir tanım olduğundan uygulamalarda bazı sorunların doğmasına neden olmuş ve olmaya devam etmektedir. Tanımlama konusundaki en önemli husus, faktoring teriminin birçok finansal hizmeti birlikte kavraması ve sağlanan bu hizmetlerin piyasa şartlarına göre çeşitlendirilebilmesidir. Bu nedenle faktoringin tek ve kesin bir tanımı yerine, işlevleri açısından ele alınarak bu işlevlerin açıklanması yolu ile tanımlanması daha doğru bir yaklaşım olmaktadır. Uluslararası tanımlardan esinlenerek oluşturulan böyle bir tanım aşağıda verilmiştir.

Faktoring, fatura veya mal veya hizmet satışı ile ilgili olduğunu kanıtlayan diğer belgelere dayalı doğmuş veya doğacak alacakların temellüküne dayanan ve tarafların istekleri çerçevesinde, alacakların yönetimine ilişkin her türlü iş görmeyi içeren Hizmet işlevi, bu alacaklara karşı yapılan ön ödemeyi içeren Finansman işlevi, alacakların tahsil edilememe riskinin faktoring şirketince üstlenilmesini içeren Garanti işlevi, gibi finansal hizmetlerden bir veya bir kaçını kapsayan bir anlaşmadır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere faktoring üç ayrı hizmeti bir arada sunabilen bir finansal yöntemdir: **Hizmet (Alacağın tahsili ve Yönetimi):** Mal veya hizmet satışından doğmuş fatura veya benzeri bir belgeye dayalı alacakların faktoring kuruluşuna temlik edilmesi ile başlayan süreçtir. Alacakları temlik alan faktoring kuruluşu bu alacakların yönetimine ilişkin tahsilatı üstlenir, alacak kayıtlarını tutar, alacakların tahsili için ihbar, ihtar gibi işlemleri yerine getirir. Ayrıca mali, ticari ve idari konularda müşteriye danışmanlık yapmak da bir hizmet konusu olarak faktör tarafından üstlenilebilir. **Finansman (Alacaklar Karşılığı Ön Ödeme):** Faktoring kuruluşuna temlik edilen alacakların vadesi beklenmeden faktor tarafından alacaklarını temlik edene bir ön ödeme yapılır. Genellikle bu ödeme alacak toplamının en çok % 80'i tutarındadır. Alacakların ödeme vadesi geldiğinde alacağın tamamı işlemin türüne göre, alıcı veya satıcı tarafından faktora ödenir. **Garanti (Ödememe Riskinin Üstlenilmesi):** Faktora temlik edilen alacakların borçlularının aciz hali durumunda, alacakların ödenmeme riskinin faktor tarafından üstlenilmesidir. Böylece alacaklarını faktora temlik eden müşteri mal veya hizmet sattığı kuruluşların borcunu ödemeyecek duruma düşmesi karşısında korunmuş olur.

Factoring daha çok banka kredisi kullanma olanakları bulunmayan KOBİ'lerin yararlanabilecekleri bir finansman tekniğidir. Nitekim istatistikler Türkiye'de KOBİ'lerin büyük bir bölümünün banka kredisi kullanmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumda factoring küçük ve orta boy işletmelerin kullanabilecekleri önemli bir finansman kaynağı olmaktadır. Kısaca, factoring hizmetlerinin hedef kitlesi KOBİ'lerdir.

3.2. Sektördeki Gelişmeler

Yurt dışında, özellikle Amerika'da bir asırdan beri uygulanmakta olan factoring işlemlerine Türkiye'de 1988 yılında bir banka tarafından başlanmış, daha sonra, yurtdışında bu işlemlerin genel olarak bankalar dışında kurulmuş factoring şirketleri tarafından yürütüldüğünün anlaşılması üzerine 1990 yılında ilk factoring şirketi kurulmuştur. Bu yıldan itibaren factoring sektörü şirketleşme bazında gelişmesini sürdürmüştür. 1994 yılına kadar Türkiye'de factoring işlemleri Borçlar Kanunu'nun alacağın temliki ile ilgili hükümleri ile Ticaret Kanunu genel hükümleri içinde yürütülmüştür. 1994 yılında çıkarılan Ödünç Para Verme İşlemleri Hakkında 545 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile hukukumuza ilk defa factoring şirketi tanımı girmiş ve bu konuda bazı düzenlemeler getirilmiştir. Aynı yıl factoring Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır. Bu yönetmelik factoring sektörünün hukuki altyapısını oluşturmanın ilk adımlarından biri olarak büyük önem taşımaktadır. Bu hukuki altyapı, yeterli gibi görünmesine rağmen, factoring hakkında olumsuz yargıların ilk kaynağını da oluşturmuştur. Öncelikle factoring hizmet ağırlıklı bir finansman tekniği olarak ödünç para işlerinden farklıdır. Ayrıca 545 sayılı K.H.K. aynı zamanda ikrazatçıları da düzenleyen bir kararname olduğundan factoring hizmetlerinin ikrazatçılık olarak algılanmasına neden olmuştur. Ayrıca, bazı ikrazatçıların, farklı bir imaj yaratmak için Factoring ismi altında faaliyet göstermeleri de olumsuz anlayışın kaynağını oluşturmuştur. Olumsuz yargılara rağmen factoring, özellikle yasal altyapısının oluşturulduğu 1994 yılından itibaren, hızlı bir gelişme süreci içine girmiştir. Aşağıdaki veriler bu durumu açıkça yansıtmaktadır.

Yıl	Ciro (x)	Aktif Toplamı(x)	Öz Kaynak(x)	Çalışan Sayısı
1995	43.418.476	25.962.375	5.252.898	314
2000	3.124.806.144	1.273.225.093	199.035.064	2357
2002	6.237.501.701	2.091.354.000	429.989.000	1745

(x) milyon TL.

3.3. Sektör Analizi

a) Güçlü Yönler

Factoring, hizmet, finansman ve garanti işlevlerini bir arada yürüten tek finansal teknik olma özelliği dolayısı ile işletmelere önemli yararlar sağlar. Sağlanan bu yararları, factoringin işlevlerine paralel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür.

a- Satıcı alacağın tahsil edilmesi ve ilgili kayıtların tutulması işlemleri ile uğraşmaz, onun yerine bu işleri faktoring şirketi yürütür. Böylece işletme, zamandan tasarruf eder.

b- Faktoringin hizmet işlevinden kaynaklanan yararlar, ihracat faktoring işlemlerinde daha da ön plana çıkar. İhracatçı lisan ve ihracat yaptığı ülkenin yasalarını bilmemekten doğabilecek sorunları yaşamaz.

c- Alacakların tahsil edilmesi işleminin faktoring şirketine devredilmesi sonucu, satıcı, bu konu ile ilgili olarak alıcı, yani borçlu ile karşı karşıya gelmeyecek ve bu yüzden aralarındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilecek sorunlar yaşamayacaktır.

d- Faktoringin finansman işlevi, bu finansal yöntemden yararlanan işletmeler için önemli bir mali kaynak yaratır.

e- Faktoring işlemi ile satıcının firmasının yalnız aktiflerinde bir hareket söz konusudur, alacakların bir kısmı kasa, banka gibi likit hesaplara aktarılmış olmaktadır. Bu durum, satıcının firmasının bilançosunu daha likit bir duruma getirdiği için 3. şahıslar veya finans kurumları açısından firmanın kredi değerliliği artar.

f- Faktoring yolu ile finansman sağlayan firma, bu finansal teknikte, finansman ile satışlar arasında bir paralellik kurulduğu için, boşuna veya aşırı kaynak kullanma riskinden korunmuş olur.

g- Garanti işlevi, bir yandan bu hizmetten yararlanan işletmeleri ticari ve politik risklere karşı teminat altına alırken, öte yandan, vadeli satış olanağı sağlayarak, onların rekabet gücünün artmasını, yeni pazarlara girebilmelerini kolaylaştırır.

Faktoringin, bu güçlü yönlerini uygulamaya tam olarak yansıtabilmesi için, başta yasal altyapısı olmak üzere bazı sorunlarının çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

b) Zayıf Yönler

a) BSMV: Bugünkü yasal çerçeve içinde faktoring şirketlerinin kullanabilecekleri finansman kaynakları öz sermayeleri ve yurt içi ve yurt dışı bankalardan alınacak kredilerden ibarettir. Yurt içi banka kredilerinde faktoring şirketleri %5 BSMV ödemekte ve bu kaynağı müşterilerine ön ödeme olarak kullanırken yine %5 BSMV uygulanmaktadır. Sektörün KOBİ'lere daha uygun maliyetle fon sunarak üretimlerine canlılık kazandırabilmesi için faktoring şirketlerinin banka kredileri üzerindeki BSMV oranı hiç olmazsa bankalar arası kredilerdeki gibi %1'e indirilmelidir.

b) Karşılıklar: Faktoring sektörünün en önemli risklerinden biri temlik alınan alacaklar karşılığı yapılan ödemelerin geç geri ödenmesi veya hiç ödenmemesi ve/veya alıcılar için verilen garantilerin tazmin edilememesi durumudur. Sektörün karşı karşıya kalabileceği bu riski hafifletecek yasal önlem finans kesimi içinde birlikte bulunan bankalar gibi bu tür alacaklar için karşılık ayırıp bu karşılıkları vergi matrahından indirme olanağının sağlanmasıdır.

c) Kredi Sigortası: Türkiye’de kredi sigortası yeni başlamıştır. Ancak, bu konudaki tebliğ hükümlerine göre, faktoring şirketleri kredi sigortası poliçesine 3.taraf olarak katılma olanağına sahip değildir. Bu durum garantili yurtiçi faktoring işlemleri yapılmasını engellemektedir. Bu sorunun çözülmesi durumunda faktoring şirketleri AB ülkelerinde olduğu gibi yurtiçi garantili faktoring hizmeti vermek olanağına kavuşarak sektördeki gelişmeye ivme kazandıracaktır.

d) Eximbank İşbirliği: İhracat faktoring işlemlerinin en önemli ayaklarından biri, ihracat bedelinin ödenmesini garanti altına alan yurtdışındaki muhabirlerdir. Muhabirler genellikle ithalatçının ülkesindeki faktoring şirketleridir. Türkiye ihracatının bir bölümü faktoring tekniğinin henüz uygulanmadığı ülkelere, yeni Türk Cumhuriyetleri gibi, yapılmaktadır ve bu durum bu ülkelere yapılacak ihracatta faktoring yapma olanağını ortadan kaldırmaktadır. Bu gibi ülkelere yapılacak ihracat için faktoring şirketlerinin Eximbank kredi sigortası kapsamına alınması sorunun akla yakın tek çözümü olacaktır.

e) Fatura Sorunu: Fatura veya benzeri tevsik edici belgeler faktoringin dayandığı ana belgelerdir. Ancak, bugünkü yasalara göre, tek başına faturanın, kendisinden kaynaklanan alacağın tahsili açısından adli mercilerde delil ve yaptırım gücü, uzun davalar sonucunda verilecek karara bağlı olduğundan, faktoring şirketleri, temlik aldıkları alacağın dayandığı fatura veya tevsik edici belge yanında, bir ödeme aracı olarak çek veya senet almak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum, ayrıca, faktoringin çek ve senet karşılığı finansman sağlayan ikrazatçılık şeklinde algılanmasına neden olarak gerçek faktoringin gelişmesine engel olmaktadır. Sorunun çözümü, faturanın bugünkü yasal geçerliliğini artırmak, borcun ödenmemesi durumunda onu, çek ve senet gibi, yasal yaptırım gücüne sahip bir duruma getirmektir.

f) Diğer Sorunlar: Faktoring sektörü Merkez Bankasının karşılıksız çek ve protestolu senetlerle ilgili bilgilerinden ve Interbank fonlama sisteminden yararlanamamaktadır. Bu sorunun çözümü hem sektör hem tüm finans kesimi açısından önem taşımaktadır. Bir diğer sorun da sektör için bir tekdüzen hesap planı oluşturulmasıdır.

g) Yeni Yasa Gereği: Yukarıda belirtilen sorunların hemen tamamı düzenlenecek yeni bir yasal altyapı ile çözümlenebilir. İlgili finansal kurumların görüşleri de alınarak Hazine Müsteşarlığı tarafından banka dışı finans kurumları için hazırlanan yasa tasarısı taslağı bu gereksinimden kaynaklanmıştır. Bu taslağın gözden geçirilerek yasalaştırılması, banka dışı finans kurumlarının gelişmesini hızlandıracaktır.

3.4. Sonuç

Faktoring sektörü, yasal altyapısından kaynaklanan önemli sorunlarına rağmen hızlı bir gelişme süreci içindedir. Sektör, sorunlarının çözümü halinde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de katma değer ve istihdama çok önemli katkıları olan KOBİ’lerin finansman ihtiyacını karşılamada önemli bir yapı oluşturacaktır.

4. Tüketici Finansman Şirketleri

4.1. Giriş

Ekonomik büyümenin en önemli ateşleyicilerinden biri olan tüketim için tüketicilere ödeme kolaylığı sağlayarak ekonomik büyümeye katkı sağlayan Tüketici Finansman Şirketleri, 1990'lı yıllarla birlikte önemli bir gelişim gösteren finansal sektörün bir parçası olmuştur. Yasal düzenlemeler ile, Tüketici Finansman sektörü ve şirketleri kuruluşunun alt yapısı hazırlanmış ve 1990'lı yılların ikinci yarısında da ilk şirketler kurulmaya başlanmıştır. Ancak yaşanan ekonomik krizlerin Tüketici Finansman sektörünü olumsuz yönde etkilemesi yanında sektörü geliştirmeye imkan tanıyabilecek yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmemiş olması, bu sektörün gerçek performansının görülmesini de engellemiştir.

4.2. Durum Analizi

4.2.1. Mevcut Durum

Tüketici Finansman Şirketleri Derneği'nin halen aktif 5 üyesi bulunmaktadır. Bunlar; Anadolu Cetelem Tüketici Finansman A.Ş., DaimlerChrysler Services Finansman Türk A.Ş., Koç Fiat Kredi Tüketici Finansmanı A.Ş., Koçfinans Tüketici Finansmanı ve Kart Hizmetleri A.Ş. ve Volkswagen Doğu Tüketici Finansmanı A.Ş.'dir.

Şirketlerin faaliyet gösterdikleri alanlar arasında otomotiv, dayanıklı tüketim ve kredi kartları sektörleri bulunmaktadır. Tüketici Finansmanı Şirketleri'nin toplam ödenmiş sermayeleri 98.176 milyar TL'dir.

Tüketici Finansmanı Şirketleri'nin kuruluş tarihlerinden 30/06/2003'e kadar açtıkları toplam kredi adeti 2.991.184, tutarı ise 1.822 trilyon TL olmuştur. Tüketici Finansman Şirketleri Konsolide rakamlarına bakıldığında 2002 yılında toplam aktifler 413.649 trilyon TL, toplam özkaynaklar 37.202 trilyon TL, kurum sayısı 5, personel sayısı 277 kişidir. Bu verilere 2003 yılının altıncı ayı sonu itibarı ile bakıldığında mevcut kurum ve personel sayısı ile toplam aktifler 469.716 trilyon TL, toplam özkaynaklar 42.869 trilyon TL olmuştur.

4.2.2. Güçlü ve Zayıf Yönler Analizi

a) Güçlü Yönler

- Tek noktadan çözüm: Tüketici Finansmanı Şirketlerinin en önemli avantajı alıcının bir hizmet veya malı temin etmek üzere gittiği satış noktasından kredi ihtiyacının da karşılanmasıdır.
- Üründe uzmanlaşma : müşterilere gerek tüketici kredisi hizmeti sunumu gerekse de satış sonrası hizmetlerde yakından ve birebir sorunlarını çözümleyici tarzda yaklaşım imkanı sunulmaktadır. Bürokrasiden uzak ve esnek ürünler ve satış sonrası hizmetlerle üründe uzmanlaşma sağlanmış olmakta ve bu da müşteri memnuniyetini ve müşteri bağlılığını sağlamaktadır.

- Kayıt gerekliliği : Tüketici finansmanı şirketlerinin kurulması ile birlikte taksitli satışların büyük bir kısmı kayıt altına alınmış, böylece yapılan satışlar ve kullanılan krediler izlenebilir, verilen faiz ve vergiler kaydedilebilir, ortaya çıkan sorunlar yasal zeminlerde tüketici hakları da dikkate alınarak tartışılabilir ve çözümlenebilir hale gelmiştir.

- Profesyonel ve Kurumsal Şirket Yapısı

b) Zayıf Yönler :

- Fonlama : Kredi piyasasında bankalarla rekabet etmesine rağmen piyasalara entegrasyonunda eşitsizlikle karşı karşıyadır.
- Fonlama Maliyetleri : Banka TRL borçlanmanın maliyet hesaplamasında dikkate alınan faiz oranı, damga vergisi (ana paranın 0,75%'i) ve BSMV (faiz üzerinden 5%) gibi unsurlar, KKDF'den muafiyet olunmasına rağmen fonlama kaynağına ciddi maliyet getirmekte, tüketici finansman şirketlerinin piyasalardaki etkinliğini olumsuz etkilemektedir.
- Nakit akımını rasyonel yönlendirmek, değerlendirmek, para piyasalarında daha aktif rol oynanmasını gerektirmekte, bu nedenle hem Interbank hem de EFT sistemine dahil olunması fon akımını yönlendirirken aracılık maliyetlerinden kaçınmak ve piyasaların derinleşmesi açısından gereklidir.
- Tüketici finansman şirketleri mevduat toplama yetkisine sahip olmadığından fonlama imkanları banka limitleri ve kağıt ihracı ile sınırlıdır. Ciddi alacak portföylerine sahip olunmasına rağmen devletin vergi kanalıyla borçlanma piyasasında dışlama etkisi (crowding out) yaratması VDMK ihracını olumsuz etkilemektedir. SPK getirdiği düzenlemelerle bankalarla tüketici finansman şirketleri arasında VDMK ihracındaki farkı sadece satış sözleşmesinde alınacak BSMV ile sınırlı tutmasına rağmen, devletin talep ettiği damga vergisi ve stopaj bu tip bir ihracı imkansız kılmaktadır. Örnek olarak VDMK ihracında temlik edilen alacak bedeli üzerinde 0,75% damga vergisi alınmaktadır. Ayrıca VDMK yatırımcısından faiz getirisi üzerinden 13,2% (fon dahil) stopaj kesilmektedir. Hazine bonosunu referans alan yatırımcılar için bu vergi yükü ihracının borçlanma maliyetini yükseltmektedir. Dolayısıyla 2004 yılında damga vergisinin kaldırılacağı yönündeki bakan açıklaması faiz üzerindeki 13,2% stopajın kaldırılması ile birleşirse 1998 yılında kesilen VDMK piyasası tekrar canlanacaktır. VDMK ihracı ile birlikte bu menkul kıymet üzerinden repo yapma yetkisine sahip olan kurumlara finansman şirketlerinin de dahil edilmesi gereklidir.
- Teminatlandırma : Tüketici finansman şirketlerinde kredilerin büyük bir kısmını araç kredileri oluşturmaktadır. Halen özellikle araç kredilerinde araçlar üzerinde rehin alınmakta, borcun ödenmemesi üzerine rehnin paraya çevrilmesi yolu ile takip yapılmakta, araç bulunsa dahi borçlunun bir itirazının olması halinde aracın satış süresi bir yılı aşkın sürelerde gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca icra takibi ve icraen satış için ise yüksek oranlarda vergi ve

harçlar sözkonusu olmaktadır. Bu durum hem alacaklıyı hem de borçluyu zarara sokmaktadır. Oysa örneğin Almanya'da rehin hakkı bizdeki mülkiyeti muhafaza ile yapılan satışa benzer bir durum ile tesis edilmektedir. Burada aracın mülkiyeti kredi borçlusuna geçmekte ancak rehin hakkı (özel bir belge ile) kredi verende kalmaktadır. Kredi borcunun ödenmemesi halinde kredi kurumunun aracı muhafaza altına alarak doğrudan (herhangi bir prosedürle karşılaşmaksızın, elindeki özel belgeyi kullanarak) satma hakkı bulunmaktadır.

Ancak yukarıda izah edildiği üzere ülkemizdeki teminatın paraya çevrilmesi sürecine ilişkin sorun sadece Tüketici Finansman Şirketlerine özel olmayıp, Bankalar da aynı problemle karşı karşıyadırlar.

Yine kredi borcunun kıymetli evrak yolu ile ödenemeyecek olması da ayrı bir handikaptır. Kredi taksitlerine karşılık senet veya çek veren bir kredi müşterisinin ödememe halinde takibi nispeten daha kolaydır. Bu durumda alınmış olan rehin hakkından bağımsız olarak borçlu hakkında takip yapma imkanı varken yeni Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun buna da imkan tanımamakta, adeta kredi alacaklısını kaderi ile başbaşa bırakmaktadır.

- Ürünlerde Kısıtlama : Sadece Tüketici Finansman Şirketlerine özel olan bu konu, tüketicinin kredi sözleşmesinden doğan yükümlülüğünün, kredi konusu olan malın veya hizmetin tesliminden önce başlayamayacağını söyleyen Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmeliğinin 13.maddesinden kaynaklanmaktadır. Oysa Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunun (TKHK) 10.maddesi "Tüketici Kredisi, tüketicilerin bir mal veya hizmet edinmek amacıyla kredi verenden nakit olarak aldıkları kredilerdir" demektedir olup, teslim şartı hakkında bir açıklamada bulunmamaktadır. Bu durum teorik olarak Bankaların Tüketici Kredilerinde malı teslim almadan da kredi kullanılabileceklerini düşündürmektedir. Oysa ki Tüketici Finansman şirketlerinde kredinin başlangıcı, malın teslimi ile bağlantılı olduğundan, diğer kurum veya kuruluşların gerçekleştirdikleri ön ödemeli (taksitlerin başladığı ancak malın belirli bir süre sonra teslim edildiği) kampanyaları gerçekleştirememekte bu durum ise haksız rekabet yaratmaktadır.

Ayrıca Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmeliğinin mal tanımı ile yeni Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunun -MAL- konusundaki tanımları da çelişkilidir. TKHK Mal'ı "Alış verişe konu olan taşınır eşya, konut ve tatil amaçlı taşınmaz mallar, elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü vb. gayri maddi mallar olarak tanımlarken, Yönetmelik Mal'ı sadece Ticaret Konusu Taşınır eşya olarak nitelendirmektedir. Bu durumda Konut Kredileri TKHK' ya göre tüketici kredisi olsa dahi Yönetmelik çerçevesinde Tüketici Finansman Şirketlerince kullanılamayacaktır. Bu durum ise Tüketici finansmanı şirketlerinin ürünlerinin sınırlı kalmasına yeni ürünleri sunmasına engel bir durum yaratmaktadır. Yurtdışında kurulu Tüketici Finansmanı Şirketleri incelendiğinde “Konut Kredisi “ ve “ Bayi

Finansmanı “ ürünleri kolayca sunulabilirken, Türkiye’de yukarıdaki ve benzeri sebepler nedeni ile bu ürünler sunulamamaktadır.

- Bilgi paylaşımı: Kredi değerliliğinin tesbitinde kullanılmakta olan protesto, karşılıksız çek, sorunlu kredi ve kredi kartı bilgileri Merkez Bankası liderliğinde bankalararasında konsolide edilerek yine bankalarca paylaşılmakta, Tüketici Finansman Şirketleri bu sisteme dahil olmadığından bu bilgi kaynağı kredi değerliliğinde kullanılamamaktadır.
- Diğer : KDV: Tüketici finansman şirketleri Katma Değer Vergisi (KDV) mükellefi olmadıkları için hizmet alımlarındaki % 18 oranındaki KDV ödenecek KDV'den mahsup edilememekte ve dolayısıyla KDV bir maliyet unsuru haline gelmektedir. Tek taraflı KDV girişi dezavantajın giderilmesi için hizmet alımlarında ödenen KDV'nin diğer ödenecek vergilerden mahsubu öngörülebilir.

Sigorta: Otomotiv ve dayanıklı tüketim ile ilgili her alanda müşteriye tek noktadan hizmet verebilme şansı yurtdışında bulunurken, ülkemizde ise bu tür uygulamalar mümkün olmamakta, araç ve dayanıklı tüketim malları satışında işin bir parçası niteliğinde olan ve aracın teminatı niteliğinde olması nedeniyle zorunlu tutulan kasko sigortası ve hayat sigortalarının yapılması, bir sigorta şirketinin acentası olarak çalışması, Tüketici Finansmanı Şirketleri’nce ilgili yönetmelikler gereği mümkün olamamaktadır. Oysa bankalar sigorta şirketlerinin acentası olarak kasko ve hayat poliçeleri pazarlayabilmekte hatta kasko poliçesinin kendi üzerinden yapılması halinde müşterilere düşük faiz sunabilmektedirler. Bu durum ise Tüketici Finansmanı Şirketleri için haksız rekabet koşulları oluşturmaktadır.

Temerrüt Faizi : Tüketicuyu Koruma Kanunu’nda yapılan son değişiklikle tüketicilere uygulanabilecek temerrüt faizi, sözleşmede yer alan faiz oranının %30 fazlasından yüksek olamamaktadır. Ancak uygulamada, tüketiciler üzerindeki faiz yükünün azaltılması ve bayi/üretici satışlarının artırılması amacıyla sektörümüzde çeşitli kampanyalar düzenlenmekte ve bu kampanyalarda faiz oranları % 0 ‘a kadar gerilemektedir. Dolayısıyla sözleşme faizi üzerinden hesaplanacak temerrüt faizi, uygulamada sektörümüz aleyhine çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle tüm finansal işlemlerde yeknesaklığı sağlayabilmek ve tüketicilerin haklarını koruyabilmek amacıyla temerrüt faizinin piyasa koşullarına göre Merkez Bankası tarafından belirlenmesi, ilan edilmesi ve bu faizin tüm finansal işlemlerde kullanılabilmesi uygun olacaktır. Bilindiği üzere tüm kamu alacakları için tek bir temerrüt faizi uygulanmakta ve bu oran tüm kamuoyu tarafından bilinmekte böylelikle uygulamada hiçbir sorun ile karşılaşılmamaktadır.

Damga Vergisi : 4692 Sayılı Kanun ile Damga Vergisi Kanunu’nun bazı maddeleri değiştirilmiştir. Bu değişiklikle Damga Vergisi’nden istisna edilen kağıtlar arasına kişiler ile bankalar arasında düzenlenecek kredi kartı üyelik sözleşmeleri de alınmıştır. Tüketici Finansman

Şirketleri'nin müşterileriyle düzenlediği kredi kartı sözleşmelerindeki Damga Vergisi ise bu düzenlemeye tabi tutulmamış ve sektör haksız rekabete maruz bırakılmıştır.

c) Fırsatlar:

- Tüketici Finansmanı Derneği'nin de üyesi olduğu EUROFINAS (European Finance House Association) verilerine göre 2002 yılı içerisinde bu derneğe kayıtlı Finans Şirketlerince 283 milyar Euro kredi verilmiştir. Avrupa'daki gelişmeler bu alanda gidilecek ne kadar yol olduğunu bize göstermektedir.
- Otomotiv ve dayanıklı tüketim satışlarının artması, yüksek satış potansiyelinin bulunması ve faiz oranlarının düşmesi ile kredi kullanımı artmakta, Tüketici Finansman Şirketleri de bu anlamda ekonomik kalkınma için gerekli katkıyı sağlayacaktır.

d)Tehditler:

- Tüketici Kredilerindeki en büyük tehdit, tüketici korunmaya çalışılırken, kredi verenin alacağının tahsilinin zorlaştırılmasıdır. Bu durumun düzeltilmesi için yapılan çalışmalar kredi veren aleyhine bazı zorluklar getirmiştir. Kredi faiz oranlarının kredi süresince sabit tutulması, buna karşın Tüketici Finansmanı Şirketleri'nin karşılaştığı fonlama sorunlarına çözüm bulunamaması ve verilen krediler ile fonlama yapmak üzere alınan krediler arasındaki vade farklılıkları ve verilen kredilerde faizin sabitlemesine rağmen alınan kredilerde faiz sabitlemenin mümkün olmaması sorun teşkil etmektedir. Kredi verenin kıymetli evrak almasının yasaklanması, kredi borçlusuna sadece bir itirazı ile hakkında yapılan takibi durdurma ve böylece zaman kazanma yolunun açılması da sağlıklı faaliyet imkanı sağlamamaktadır. Yeni yasa ile Tüketici ile ilgili konularda sadece Tüketici Mahkemesi yetkili olacak iken bu kez ödememe halinde kredi kurumunun alacak talebi de bu kapsama alınmış ve daha önce Asliye Ticaret Mahkemelerinde görülebilen davalar bu kez Tüketici Mahkemelerinde görülmeye başlanmıştır. İstanbul'da sadece 1 adet Tüketici Mahkemesi olduğu düşünülürse artık alacak davalarının sonuçlanma sürelerinin uzaması 1-2 yıl gibi sürelerle ulaşması ihtimal dahilindedir.

4.3. Amaç ve Stratejiler

- Satış noktalarında “tek noktada çözüm” stratejisi ile kredi hizmeti veren Tüketici Finansman Şirketleri bürokrasi nedenleri ile bankalara gitmek istemeyen veya çekinen ve bu nedenle kayıt dışında kredi kullanan kişilere kredi sağlamakta ve bu kredileri kayıt altına alarak ekonomiye destek vermektedir.
- Gelişmiş ülkelerde Tüketici Finansman Şirketlerinin toplam kullandırılan tüketici kredileri içerisindeki payı %50'lerde iken, aynı oran Türkiye'de 2002 yılında %5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu iki oran kıyaslandığında Tüketici Finansman Şirketlerinin ülkemiz ekonomisinde daha fazla aktif rol alabileceğini, katkıda bulunabileceği alanın olduğunu ve

sektörün gelişme ve ekonomiye katkı potansiyelini göstermektedir. Tüketici Finansman Şirketleri hedeflerini bu doğrultuda belirlemekte ve faaliyet göstermektedir.

- Tüketici Finansman Şirketlerini regüle eden yapının daha efektif oluşturulması ve sektörün gelişmiş ülkelerde olduğu gibi “mevduat kabul eden” ve “mevduat kabul etmeyen” şirketler şeklinde ikiye ayrılarak daha verimli çalışabilecek ortamın sağlanması hedeflenmelidir.

4.4. Sonuç ve Değerlendirme

Tüketici Finansman Sektörü ekonomik büyümenin önemli dayak noktalarından biridir. Bu sektörün gelişimi beraberinde bir çok sektörü de büyüme yönünde tetiklemektedir. Bu yüzden bütün gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de bu sektörün düzenlenmesi sadece sektördeki şirketleri değil, tüketim harcamalarının unsurlarını oluşturan tüketicileri, üreticileri, satıcıları da olumlu yönde etkileyecektir. Diğer taraftan, ülkemizin ekonomik gelişimini engelleyen, gelir dağılımını bozan, haksız rekabet ortamı yaratan ve gerek yerli gerekse de yabancı sermayenin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkileyen kayıtdışı ekonomiyle mücadele mevcut ekonomik politikaların merkezindedir. Tüketici finansmanı sektörü bu mücadelede en büyük katkıyı sağlayan ve önceki paragraflarda yer alan düzenlemelerin gerçekleştirildiği takdirde daha da fazla katkı sağlayabilecek en önemli sektördür.

III. Sermaye Piyasası

1. Türkiye Sermaye Piyasası

1.1. Giriş

Mali sektörün uzun vadeli araçlar yoluyla reel sektöre fon aktaran kısmını oluşturan sermaye piyasası, yatırım risklerini ve kırılganlığı azaltarak, ekonominin sağlıklı büyümesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Sermaye piyasasında küçük tasarruflarla büyük yatırımlar finanse edilebilmekte ve yatırımlardan elde edilen katma değer geniş kitlelerle paylaşılmaktadır. Böylece, sermayenin tabana yayılması ve gelir dağılımına olumlu katkıda bulunulmasının yanı sıra; piyasa ekonomisi kültürünün yaygınlaşması, kayıtdışı ekonomi ile mücadele, bilgi paylaşımının artırılması ve küçük yatırımcıların şirket yönetiminde söz sahibi olabilmeleri gibi toplumsal faydayı artırıcı etkiler de yaratılmaktadır.

1.2. Durum Analizi

1.2.1. Mevcut Durum

1980’li yıllarda temelleri atılan sermaye piyasamız, 2000’li yıllara kadar hızlı bir gelişim göstererek reel sektöre 23 milyar dolar civarında kaynak aktarımına aracılık etmiştir. Fakat, 2000 yılından itibaren, özellikle makroekonomik alandaki olumsuz gelişmelerin etkisiyle, piyasamız daralma sürecine girmiştir. Uluslararası kıyaslamalar baz alındığında sermaye piyasamızın derinliğinin ve genişliğinin, potansiyelinin oldukça altında olduğu gözlenmektedir

1.2.2. Plan ve Programlara Uyum Düzeyi

8. Beş Yıllık Kalkınma Planında Yer Alan Konular

Kaydedilen Aşama

1. Sermaye piyasasında uluslararası muhasebe standartlarına uyum	Tamamlandı
2. Aracı kurumlarda iç denetim sisteminin geliştirilmesi	Tamamlandı
3. Aracı kuruluşların sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla birleşme ve devralmaların desteklenmesi	Tamamlandı
4. Sermaye piyasası araçlarının kaydileştirilmesi	Merkezi Kayıt Kuruluşu kuruldu
5. Kurumsal yatırımcı tabanının genişletilmesi	Bireysel Emeklilik sistemi hayata geçirildi
6. Azınlık hisselerinin haklarının korunması	Birikimli Oy sistemi getirildi
7. Yatırım araçlarının vergilendirme açısından nötr bir konuma çekilmesi	Yapılmadı
8. Mali Sistem Düzenleme ve Denetleme Üst Kurulunun oluşturulması	Yapılmadı. Fakat, tek merkezi düzenleyici ve denetleyici oluşturulması konusunda endişeler mevcuttur.
9. İhtisas mahkemelerinin kurulması	Yapılmadı

1.2.3. Güçlü ve Zayıf Yönler Analizi

a) Güçlü Yönler

Hukuki altyapı: Sermaye piyasamızın hukuki altyapısı uluslararası normlara uygun, AB mevzuatı ve IOSCO ilkeleri ile büyük ölçüde uyumludur.

Kurumsal altyapı: Sermaye piyasamızın hızlı, düzenli işleyişini sağlayan köklü kurumlar ve yatırımcının korunmasına dönük işlevsel mekanizmalar mevcuttur.

Teknolojik altyapı: Sermaye piyasamızın tüm kurumlarında veya işlem platformlarında son derece gelişmiş teknoloji kullanımıyla işlemler hızlı ve güvenli bir biçimde gerçekleşmekte, kayıtlar tutulabilmektedir.

İnsan Kaynağı: Sermaye piyasası, genç, yüksek eğitilmiş ve yeniliklere açık bir çalışan profiline sahiptir.

Yönetim: Sermaye piyasamızdaki kamu ile özel kesim kurum ve kuruluşları, global gelişmeleri takip eden, yenilikleri uygulamaktan çekinmeyen, uzun vadeli vizyon ve stratejileri oluşturabilen bir yönetim kadrosuna sahiptir.

b) Zayıf Yönler

Yetersiz tasarruf akışı: Yurtiçi tasarrufların çok küçük bir bölümünün sermaye piyasası araçlarında değerlendirildiği görülmektedir.

Yetersiz bireysel ve kurumsal yatırımcı tabanı: Bireysel yatırımcı tabanı ve portföy büyüklüğü gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça düşük seviyelerdedir. Kurumsal yatırımcı çeşitliliği azdır.

Sermaye piyasası kültürünün yerleşmemiş olması: Toplumsal bilgi eksikliği, tasarrufların geleneksel yatırım araçlarını tercih etmesine; fon talep edenlerin de özkaynak veya kısa vadeli finansmana yönelmelerine neden olmaktadır.

Yetersiz sermaye piyasası aracı çeşitliliği: Ülkemizde sermaye piyasası aracı olarak sadece hisse senetleri ve kamu borçlanma senetleri ihraç edilmektedir. Diğer sermaye piyasası araçları çeşitli sebeplerle ihraç edilemez hale gelmiştir.

Vergi sistemi: Benzer nitelikteki yatırım araçları arasında farklı vergilendirme sistemleri uygulanmakta, vergi kanunları sıklıkla değiştirilmekte, tasarrufların verimli alanlarda değerlendirilmesini engelleyecek düzenlemeler getirilmektedir.

c) Fırsatlar

Tasarrufların dağılımı yeniden şekillendirilebilir: Enflasyonla mücadelede ve reel faiz oranlarının gerilemesinde önemli kazanımlar elde edilmesi, alternatif yatırım olanaklarını değerlendirmek isteyen yatırımcı kitlesine yeni ürünler sunulmasını kolaylaştıracaktır.

Menkul kıymet ihraçları canlandırılabilir: Makroekonomik istikrarı sağlanması, menkul kıymet ihraç maliyetleri konusunda yapılacak düzenlemelerle birleştirilirse, ihraççıların sermaye piyasasından fon sağlama imkanları artırılmış olacaktır.

Yatırımcı tabanı genişletilebilir: Bilgilendirme kampanyaları ve toplantıları ile yerli ve yabancı yatırımcı ilgisi sermaye piyasalarına yönlendirilebilir.

d) Tehditler

Makroekonomik ve politik istikrarsızlık: Enflasyonu düşürerek, sağlıklı bir ekonomik büyüme yaratmayı hedefleyen politikaların dışına çıkılması piyasalardaki istikrarı zedeleyecektir. Öte yandan, yurtdışı kaynaklı ekonomik ve siyasi gelişmeler piyasamızda önemli dalgalanmalar yaratabilmektedir.

1.3. Amaçlar ve Stratejiler

1.3.1. Stratejik Amaçlar

Sermaye piyasasının geliştirilerek ekonomik kalkınmaya daha etkin bir şekilde katkı sağlaması amaçlanmalıdır.

1.3.2. Hedefler ve İlkeler

Sermaye piyasasının gelişmişliğinin iki ana ölçütü vardır; derinlik ve genişlik. Sermaye piyasasının derinliği, mevcut sermaye piyasası araçlarının ihraç hacmi, işlem hacmi, tasarruflar içindeki payı v.b. kriterlerle belirlenmektedir. Sermaye piyasasının genişliği ise mevcut sermaye piyasası araçlarının ve kurumlarının çeşitliliği olarak tanımlanmaktadır. Sermaye piyasasının derinliği ile ilgili göstergeler, hem zaman içindeki gelişim açısından, hem de uluslararası karşılaştırmalar açısından ülkemizde sermaye piyasasının olması gerekenden çok daha küçük boyutta olduğunu göstermektedir.

Sermaye piyasasının genişliğinin ölçütü olan menkul kıymet çeşitliliği açısından bakıldığında; ülkemizde hisse senetleri ve devlet borçlanma senetleri olmak üzere sadece iki yatırım aracı bulunduğu görülmektedir. 1997 yılına kadar varlığını sürdürmüş olan Özel Sektör Tahvili, Finansman Bonosu, Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler gibi özel sektörün finansman ihtiyacının sağlanmasına yönelik yatırım araçları yok olmuştur. Sermaye piyasasının gelişimi için hedeflenmesi gereken iki ana unsur derinliğin ve genişliğin geliştirilmesi olmalıdır.

1.3.3. Stratejik Amaç ve Hedefleri Gerçekleştirecek Faaliyetlerin Belirlenmesi

a) Yatırımcı Tabanının Geliştirilmesi

Menkul kıymet talebinin artırılması için bireysel ve kurumsal yatırımcı tabanının geliştirilmesi gerekmektedir. Yatırımcı tabanı, güvenin artırılması ve etkin bilgilendirmeye yönelik düzenlemelerle genişletilebilecektir.

Yatırımcı güvenini pekiştirmeye yönelik öneriler, kurumsal yönetim ilkelerinin yaygınlaştırılması, tüm menkul kıymetlerin kaydi sistemde takip edilmesi, imtiyaz sözleşmesi veya faaliyet lisansları iptal edilen şirket veya bankaların hisse senetlerine sahip küçük yatırımcıların gelecekte benzer sorunlarla karşılaşmaması için gerekli düzenlemelerin yapılması, ihtisas mahkemeleri kurulması ve vergi sisteminde revizyon ihtiyacı olarak sıralanmaktadır.

Tasarrufların sermaye piyasasına yönlendirilmesi için Ulusal Bilgilendirme Kampanyası düzenlenerek toplumun her kesiminin sermaye piyasası konusunda asgari bilgiye sahip olması hedeflenmelidir. Bunun haricinde üniversitelerden başlayıp lise seviyesine de yayılacak bir şekilde kişisel tasarrufların değerlendirilmesine dönük bilgilendirme programları, seminerleri ve eğitim kasetleri hazırlanabilir. Böylece gelecek nesillerde de tasarrufların verimli değerlendirilmesi doğrultusunda bir bilinç oluşması sağlanacaktır. Kurumsal yatırımcı tabanının geliştirilmesi için, vergi düzenlemelerinin gözden geçirilmesi, kurumsal yönetim ilkelerinin yaygınlaştırılması, yeni kurumsal yatırımcı türlerinin kuruluşuna ilişkin düzenlemeler yapılması, yatırım aracı çeşitliliğinin artırılması, kamu fonlarının belli bir kısmının kurumsal yatırımcılar aracılığıyla değerlendirilmesi önerilmektedir.

b) Menkul Kıymet Arzının Geliştirilmesi

Menkul kıymet arzının ve çeşidinin artırılabilmesi için halka açılmaların teşvik edilmesi, özel sektör borçlanma senetleri ihracının önündeki vergisel ve mevzuata dayalı engellerin kaldırılması, vadeli işlem ürünlerinin bir an önce hayata geçirilmesi önerilmektedir.

Mevzuat açısından, Finansman Bonosu, Özel Sektör Tahvili, Varlığa Dayalı Menkul Kıymet, Hisse Senedi ile Değiştirilebilir Tahvil gibi ürünler kuponlu veya iskontolu, sabit veya değişken faizli, Türk Lirası veya yabancı para cinsinden ihraç edilebilir hale gelmelidir.

c) Sermaye Piyasasının Altyapısının Geliştirilmesi

Sermaye piyasası altyapısının geliştirilmesine yönelik olarak; Merkezi Kayıt Kuruluşu ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası'nın bir an önce faaliyete geçmesi için gerekli desteklerin sağlanması, yerli derecelendirme kuruluşlarının oluşturulması, İMKB'nin özelleşmeden önce mali ve yönetsel özerkliğe kavuşturulması, KOBİ'ler için yalnızca orta ölçekli şirketlere değil tüm şirketlere hizmet veren, ulusal niteliğe sahip bir Borsa Dışı Teşkilatlanmış Piyasanın kuruluşunun gerçekleştirilebileceği, TSPAKB'nin yetki alanlarının genişletilmesi ve ihtisas mahkemeleri kurulması önerilerinin piyasanın gelişimini hızlandıracakı düşünülmektedir. Teknolojik altyapı ihtiyacında önemli bir sorun görülmemekle birlikte, zaman içinde bir sermaye piyasası emrinin verilişinden takas ve muhasebesinin gerçekleşmesine kadar, arada müdahaleye gerek olmaksızın, tüm işlemlerin elektronik ortamda yapılabilmesinin hedeflenmesi gerekmektedir. İnsan kaynağı olarak sektörün eğitimli, genç ve nitelikli işgücüne sahip olduğu, fakat istihdam olanaklarının

piyasa koşullarına bağlı olarak daralmakta olduğu tespit edilmiştir. Sermaye piyasasını geliştirme yönünde atılacak adımlarla sektör yeniden istihdam yaratır hale gelecektir.

d) Vergi ve Teşvik

Sermaye piyasası ile ilgili vergi rejimimizin karmaşık bir yapıya sahip olduğu, sık sık değişikliğe uğrayarak yatırımcı güvenini azalttığı, benzer nitelikteki araçların farklı şekillerde vergilendirildiği, vadeli işlemlerin vergilendirilmesine yönelik düzenlemelerin bulunmadığı görülmektedir. Makroekonomik istikrar anlamında son yıllarda sağlanan ilerlemelerle beraber, vergisel teşvikler sağlanması, yatırımcıların sermaye piyasasına yönlendirilmesi sürecini hızlandıracaktır. Bu kapsamda;

- Enflasyondan arındırılmış gerçek geliri vergilendiren, aynı türden yatırım araçları arasında fark yaratmayan, kalıcı bir vergi yapısı oluşturulmalıdır.
- Hisse senedine yatırımın teşvik edilmesi için, gerçek kişilerin elde ettikleri hisse senedi alım-satım kazançları asgari elde tutma süresi aranmaksızın 10 yıl vergi dışı bırakılmalıdır.
- Küçük birikimlerin sermaye piyasasına yönelmesini sağlamak üzere, gerçek kişilerin yatırım fonları katılma belgeleri ve yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde ettikleri kar payları kalıcı olarak beyan dışı bırakılmalıdır.
- Kurumsal yatırımcı tabanını genişletmek amacıyla, bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarına ilişkin vergi teşvikleri arttırılmalıdır.
- Halka açılmanın cazip hale getirilmesi için, halka açıklık oranı arttıkça azalan kurumlar vergisi oranı uygulanmalıdır.

Bu düzenlemelerin yapılması halinde, vergi gelirlerinin azalmayacağı, ekonomimizin bütünü içinde ele alındığında, sermaye piyasasının reel sektöre sağlayacağı finansmanın, ekonomik faaliyetlerde yaratacağı artış ile kurumlar vergisi, gelir vergisi ve katma değer vergisi tahsilatlarında artış sağlanacağı düşünülmektedir.

1.4. Sonuç ve Değerlendirme

Sermaye piyasamız uluslararası normlara uygun hukuki çerçevesi, eksiksiz kurumsal altyapısı, gelişmiş teknolojilerin yaygın kullanımı, eğitimli ve nitelikli işgücü ile gelişmeye en açık sektörlerden biridir. Yapılacak iyileştirmeler ve düzenlemelerle çok kısa sürede verimli sonuçlara ulaşılabilecektir. Sermaye piyasamızın büyütülmesi, makroekonomik büyümeye, sermayenin tabana yayılıp gelir dağılımının dengelenmesine, açıklık, şeffaflık ve piyasa ekonomisi kültürünün yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Sermaye piyasasının gelişimi, Türkiye'nin gelişimi olacaktır.

2. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

2.1. Giriş

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Menkul Kıymetler Borsaları Hakkında 91 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye istinaden, öngörülen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuştur. Yetkilerini kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak kullanmakta ve SPK'nın izleme ve denetimi altında bulunmaktadır. Yönetim ve denetim kurulu üyelerini genel kurulunda kendisi seçen İMKB, gerek kuruluş gerekse faaliyetlerinde finansman ve yatırım ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından karşılamaktadır. Devlet bütçesinden doğrudan doğruya veya dolaylı olarak hiç bir tahsisat almamakta, bütçesi ve personel kadroları yönetim kurulunun teklifiyle genel kurullarında kesinleşmektedir. İMKB mesleki kuruluş niteliğinde tüzel kişiliği haiz bir kamu kurumudur.

2.2. Durum Analizi

2.2.1 Mevcut Durum

İMKB piyasalarındaki gelişme istatistiki veriler ışığında incelendiğinde, kurulduğu yıldan itibaren, birincil ve ikincil halka arzlar ile bedelli sermaye artırımları yoluyla İMKB'de toplam 22,5 milyar dolarlık kaynak yaratılmıştır. Son 5 yılda önceki iki beş yılın 2 katı üzerinde 13 milyar doları aşan kaynak ekonomiye kazandırılmıştır. İMKB'de işlem gören şirketler piyasa değeri açısından incelendiğinde; işlem gören 286 şirketin %79'luk bölümünü oluşturan 226 şirketin her birinin 100 milyon doların altında bir değeri ifade ettiği görülmektedir. İMKB büyük ölçekli şirketlerin yanında pek çok küçük ve orta ölçekli şirketin sermaye piyasalarından yararlanmasını sağlamıştır.

1997-2002 döneminde; günlük ortalama işlem hacmi bir önceki 5 yıllık dönemde 115 milyon dolar iken 3 kat artarak 369 milyon dolara yükselmiştir. 1997 yılında 3.650 milyon adet olan günlük ortalama işlem miktarı 2002 yılında 37 kat artarak 134.656 milyon adete yükselmiştir. Hisse Senetleri Piyasası'nda 1997 yılının başında; 765 adet olan işlem terminali sayısı 2002 yılında 1,2 kat artarak 937 adete; işlem kapasitesi saatte 100.000 emrin altında iken 2002 yıl sonunda 17 kat artışla saatte 1.720.000 emre yükselmiştir. 1997 yılında 391.575 olan bireysel yatırımcı sayısı 2002 yılında 3 kat artarak 1.204.914'e yükselmiştir. İMKB işlem hacmi açısından 2002 yılında gelişmekte olan borsalar arasında 4. dünya borsaları arasında 22. sırada yer almıştır. İMKB bu dönem zarfında uluslararası kimliği açısından büyük ilerleme kaydetmiş, kurumsallaşarak Avrasya bölgesinde lider borsa olma özelliğini kanıtlamıştır.

2.2.2. Plan ve Programlara Uyum Düzeyi

İMKB, Avrupa Birliği sermaye piyasaları düzenlemelerine paralel hukuki bir yapıya sahiptir. Menkul kıymet yatırım hizmetlerindeki serbesti, halka açılma, kotasyon kriterleri, kamuyu

aydınlatma, takas ve saklama, yatırımcıların korunması, muhasebe standartları konularında AB mevzuatı ile büyük ölçüde uyum içindedir.

İşlem maliyetlerinin düşürülmesi ve yatırımcıların bilgilendirilmesi çerçevesinde, en son teknolojik imkanlar kullanılarak Hisse Senetleri Piyasası ve Tahvil ve Bono Piyasası'nda "Uzaktan Erişim" devreye alınmıştır. İMKB verilerinin gerçek zamanlı olarak veri dağıtım şirketlerine, televizyonlara ve diğer basın kuruluşlarına yayınlaması gerçekleştirilmiştir. Kamunun zamanında, etkin ve güvenilir bir şekilde bilgilendirilmesini teminen, Borsamız pazarlarında işlem gören şirketlerin gönderdikleri özel durum açıklamalarının ve mali tabloların internet üstünden dijital imzalı olarak bilgisayar sunucusuna gelmesi ve buradan tüm veri dağıtım şirketleri, televizyonlar ve basın kuruluşlarına gerçek zamanlı olarak dağıtılmasını sağlayan projenin fizibilitesi Sermaye Piyasası Kurulu ile birlikte yapılarak, uygulamaya konulması için gerekli bilgisayar yazılımları hazırlanmaktadır.

Borsa'nın arz ve talep yönlerinin güçlendirilmesi ile sermaye piyasasının ekonomik gelişmede etkin bir rol oynamasını sağlamak amacıyla; şirketlerin halka açılmalarını ve sermaye piyasasından kaynak sağlayarak yatırımlarını finanse etmeleri İMKB tarafından sürekli olarak desteklenmiş ve bu amaçla KOSGEB, ISO, OECD ve SPK ile çeşitli projeler sürdürülmektedir. Ekonomiye kaynak yaratabilmek için değişen konjonktüre uygun olarak Pazar yapılanması değiştirilerek KOBİ'lere ve yeni ekonomi şirketlerine oldukça esnek kriterlerle işlem görme imkanı sağlanmıştır. Bu amaçla, İkinci Ulusal Pazar ve Yeni Ekonomi Pazarı 2003 yılında devreye alınmıştır. Ayrıca 2001 yılından itibaren İMKB bünyesinde Vadeli Döviz Piyasası açılmış, vadeli piyasaların gelişimine katkıda bulunmak amacıyla 2002 yılında İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası'na iştirak edilmiştir.

Gözetim faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması, teknolojik altyapının ve yazılımların geliştirilerek; bilgilerin mümkün olan en kısa sürede işlenip, piyasalarda gerçekleşen işlemlerin eşzamanlı olarak izlenmesi, olağan dışı durumların daha etkin ve çabuk tespit edilmesi, detaylı ve koordine biçimde incelenmesi ve raporlanması amacıyla SPK ile eşgüdümlü ve ortak olarak yürütülen Gözetim Projesi'ne ilişkin yazılım çalışmaları devam etmektedir.

Şirketlerin uzun dönemli performanslarını doğrudan etkileyen kurumsal yönetim ilkelerinin ülkemiz sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerde de uygulanmasını teşvik etmek ve bu ilkelerin hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla Borsamız bu konudaki çalışmalarına ağırlık vermiştir. Ayrıca SPK tarafından konu ile ilgili kurulan çalışma grubunda yer almıştır. Yapılan çalışmalar sonucu Temmuz 2003 ayında Kurumsal Yönetim İlkeleri SPK tarafından yayınlanmıştır.

Uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi kapsamında, Avrasya Bölgesindeki sermaye piyasalarının gelişmesi ve ülke borsaları arasındaki işbirliğinin artmasını sağlamak amacıyla, İMKB'nin önderliğinde Avrasya Borsalar Federasyonu (FEAS) kurulmuştur. Ayrıca Güneydoğu

Avrupa İşbirliği Girişimi projesinde (SECI) Türkiye'nin üstlendiği koordinatörlük İMKB tarafından yürütülmektedir. İstanbul, Atina ve Tel Aviv Menkul Kıymet Borsaları işbirliği çalışmaları kapsamında; üyeler arasında sınır-ötesi işlem yapılabilmesi için gerekli teknik altyapının kurulması, üç piyasayı da kapsayan bölgesel bir endeks oluşturulması, bölgesel fonların kurulması, çeşitli dillerde kamuyu aydınlatma ve sınırötesi işlemlere ilişkin takas ve saklama işlemlerinin yerel merkezi saklama kuruluşlarının işbirliğiyle kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

2.2.3. Güçlü ve Zayıf Yönleri

a) Güçlü Yönler

- 1) Gelişmekte olan piyasalar arasında ön sıralarda gelmektedir.
- 2) Uluslararası yatırım yapılabilir piyasa olarak tanınmıştır.
- 3) Teknolojik olarak gelişmiş sistemlere sahiptir.
- 4) Piyasalara uzaktan erişim imkanı getirilmiştir.
- 5) Hisse senetleri piyasasında işlem görececek şirket sayısı potansiyeli yüksektir.
- 6) Türki Cumhuriyetlerle işbirliklerinde yeni açılımları yapabilecek pozisyonadadır. Bu kapsamda Kırgızistan ve Bakü Borsası'na iştirak etmiştir.
- 7) Fiziki koşullar ve alt yapı açısından ileri düzeydedir.
- 8) 17 yıllık geçmişinde oldukça farklı ortam ve koşullara uyum sağlamıştır.
- 9) FEAS gibi uluslararası bir organizasyonu kurmuş ve istikrarlı bir şekilde işletmeyi başarmıştır.
- 10) İMKB, büyük ortağı olduğu Takasbank AŞ, takas sistemini başarılı bir şekilde çalıştırmaktadır.
- 11) Mevzuat alt yapısı gelişmiştir.
- 12) Yetişmiş uzman personel kadrosuna sahiptir.
- 13) Yatırımcıları koruma fonu mevcuttur.
- 14) Tahvil ve Bono Piyasası, Hisse Senetleri Piyasası ve Vadeli İşlemler Piyasası gibi değişik yatırım alternatiflerine yönelik çeşitli piyasalar İMKB bünyesinde mevcuttur.

b) Zayıf Yönler

- 1) Kamu menkul kıymetlerinin özel sektör menkul kıymetlerini dışlama (crowding out) etkisi ürün çeşitlemesini zayıflatmaktadır.
- 2) Kurumsal yatırımcı tabanı istenen yaygınlıkta değildir.
- 3) Büyük ölçüde anglo sakson ülkelerinde yerleşmiş bulunan hisse senedi kültürü (equity culture) yaygınlık kazanamamıştır.
- 4) Şirketlerin halka açıklık oranları henüz yüksek seviyelerde değildir.
- 5) Sermaye piyasaları konusunda ihtisaslaşmış mahkemeler bulunmamaktadır.
- 6) İhraççıların sermaye piyasalarından yararlanma düzeyi istenen ölçekte değildir.

c) Fırsatlar

- 1) Halen borsada menkul kıymetleri işlem görmeyen çok sayıda yüksek nitelikli şirket bulunmaktadır.
- 2) Bölgesinde geniş bir coğrafyada çeşitli borsalarla temas kurabilme imkanına sahiptir. Uzaktan erişimin tamamlanmış olması bu imkanları realize etmeyi kolaylaştırmaktadır.
- 3) Yetişmiş ve genç bir kadroya sahiptir.
- 4) Türkiye genç ve sermaye piyasasına ilgi duyabilecek bir nüfusa sahiptir.
- 5) Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi piyasaya yönelecek yabancı yatırımcı sayısı ve ölçeğini yükseltecektir.
- 6) Sermaye piyasalarının gelişiminde çok önemli rol oynayan bireysel emeklilik fonları faaliyete geçmiştir.
- 7) Tamamen uzaktan erişim sistemine geçilmesi ve teknolojik gelişim düzeyi maliyetleri önemli ölçüde azaltabilecektir.

d)Tehditler

- 1) Ekonominin genel seyrindeki olası bozulmalardan Borsa olumsuz etkilenmektedir.
- 2) Bölge sıcak çatışmaların, uluslararası krizlerin, kırılgan ekonomilerin yoğunlukta olduğu bir bölgedir. Yakın bölgede herhangi bir uluslararası olumsuzluk İMKB'ye yönelecek fonları negatif yönde etkileyecektir.

2.3. Amaçlar ve Stratejiler

2.3.1. Stratejik Amaçlar

Dinamik ve hızla büyüyen bir borsa olarak en önemli misyonumuz, sermayenin tabana yayılmasını ve dolayısıyla da, halkımızın sermaye piyasasına yatırım yapmak suretiyle ülke ekonomisine katkıda bulunmasını sağlamaktır. Bu kapsamda stratejik amaçlarımız:

- Menkul kıymetlerin güven ve istikrar içinde işlem görmesini temin etmek;
- Borsanın açık, düzenli ve dürüst çalışmasını sağlamak;
- Borsa'nın arz ve talep yönlerinin güçlendirilmesini desteklemek;
- Sermaye piyasasının ekonomik gelişmede etkin bir rol oynamasını sağlamak;

2.3.2. Hedef ve İlkeler, Faaliyetler

Stratejik amaçlar doğrultusunda belirlenen başlıca hedefler:

- Şirketlerin Halka Açılmaları ve Açıklık Oranlarının Artmasının Teşviki İle KOBİ'lerin Sermaye Piyasalarından Yararlanma Düzeyinin Yükseltilmesi
- Kurumsal Yatırımcı Eksikliğinin Giderilmesi
- Borsa'ya Yatırımın Cazip Kılınması
- Mevcut Piyasaların ve Yeni Enstrümanların Geliştirilmesi

- Uluslararası İşbirliklerinin Geliştirilmesi (FEAS (Avrasya Borsalar Federasyonu) İstanbul, Atina, Tel-Aviv Borsaları İşbirliği Çalışmaları (Trilateral Project))
- Sermaye Piyasası'nda Kurumsal Yönetim İlkelerinin Yerleştirilmesi
- Menkul Kıymetlerin Güven ve İstikrar İçinde İşlem Görmesinin Temin Edilmesi ve Borsanın Açık, Düzenli ve Dürüst Çalışmasının Sağlanması; Elektronik İmza ve Kamuyu Aydınlatma, Elektronik Ortak Gözetim, Afet Telafi, İş Sürekliliği ve Olağanüstü Durum Planlaması, Bilgi İşlem Güvenliği ve Uzaktan Erişim Geliştirme projelerinin gerçekleştirilmesi.

Bu bölümde belirtilen stratejik amaç ve hedefleri gerçekleştirmeye yönelik faaliyetler Ek'li raporda detaylı olarak belirtilmektedir.

2.4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Sermaye piyasalarımızdaki gelişmenin artarak devamı açısından aşağıdaki hususların önem taşıdığı düşünülmektedir. Gelişmiş piyasalarda önemli bir rolü olan kurumsal yatırımcı eksikliğinin giderilmesi ile piyasadaki aşırı fiyat değişkenliği azalacak ve manipülatif işlem zemini zayıflayacaktır. Bu nedenle kurumsal yatırımcıların gelişmesini sağlayacak desteklerin artarak devamı önem taşımaktadır. Bu kapsamda bireysel emeklilik fonlarına ödenen katkıların vergi matrahından düşülebilecek bölümünün asgari ücretin bir yıllık tutarı ile sınırlandırılması uygulamasının kaldırılması yararlı görülmektedir.

Sermaye piyasamızın gelişimi açısından halka açılmanın şirketler açısından cazip kılınması önem taşıyan diğer bir husustur. İMKB'nin kuruluş yıllarında Kurumlar Vergisi Kanunu ile halka açık anonim şirketlerin kazançlarının halka açılma derecesine göre düşük vergilenmesi avantajı, ilgili dönemde halka açılmaları cazip hale getirmiş ve halka açık şirket sayısının artmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu uygulamanın özelleştirilen şirketleri de kapsayacak şekilde yeniden getirilmesi yararlı görülmektedir.

Diğer yandan, tasarrufların borsa yoluyla ekonomiye kazandırılması amacıyla yatırımcılara yönelik mevcut teşviklerin devamı faydalı olacaktır. Bu kapsamda, hisse senetleri alım satım kazançları ve yatırım fonu katılma belgelerinden elde edilen kazançların vergilendirilmesine yönelik mevcut sistemin devam ettirilmesi yararlı görülmektedir. Özel sektörün alternatif finansman araçlarından yararlanabilmesini sağlamak amacıyla, özel sektör tahvil ihraçlarını desteklemek için kamu borçlanma araçları ile özel sektör borçlanma araçları arasındaki kamu lehine olan vergilerin eşitlenmesi yararlı olacaktır.

3. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası

3.1. Giriş

1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulunun ve müteakiben 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının kurulmasıyla birlikte ülkemizde sermaye piyasalarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Geline bu noktada, sermaye piyasasında önemli yapıtaşlarından biri olan vadeli işlem ve opsiyon borsasının hayata geçirilmesi söz konusudur. Bu amaçla Sermaye Piyasası Kanununun 40. maddesi uyarınca 2001/3025 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Anonim Şirketi (VOBAŞ) kurulmuştur.

3.2. Mevcut Durum

Ülkemizdeki işletmeler son yıllarda bir çok krizle karşılaşmıştır. Bu krizler, işletmelerin risklerini idare edecek araçlardan yoksun olmaları nedeniyle ağır geçmiş ve çok sayıda işletmenin varlığı sona ermiştir.

Türev araçlar olmaksızın, finansal araçların risklerini idare etmek güçleşmekte ve bunun sonucunda; Bunlara olan talep azalmakta, yatırım sınırlı kalmakta, yatırımcı sayısı artmamakta, sermaye piyasasındaki yatırımcı sayısı istenilen düzeye çıkamamakta, Kurumsal yatırım yeterli büyüklüğe ulaşamamakta, Hazine daha yüksek bir primle borçlanmak zorunda kalmaktadır.

Tarımsal ürünlerde şimdiye kadar devletin yoğun müdahalesi yaşanmış ve bunun sonucunda fiyatlar piyasa şartları çerçevesinde oluşamamıştır. Bu müdahale, aynı zamanda bunu girdi olarak kullanan sanayicinin de rekabet gücünü olumsuz şekilde etkilemiştir.

Ülkemiz dünyanın en büyük bankacılık krizlerinden birini yaşamıştır. Bankacılık kesiminin kullanabileceği risk yönetim araçlarının olmaması bu krizlerin en önemli tetikleyicisi durumundadır. Diğer yandan, işletmelerimizin bu araçlardan yoksun kalması rekabet güçlerini azaltmaktadır.

Türev araçların nasıl muhasebeleştirileceği Sermaye Piyasası Kurulu tarafından belirlenmiştir. Ancak piyasada uygulama konusunda henüz tecrübe birikimi oluşmamıştır.

Türev araçların işlem gördüğü bir borsanın işlemeye başlamasıyla, gelişmiş bir finansal piyasa olmak için en önemli eksiklik giderilmiş olacaktır.

a) Güçlü Taraflar

Mevcut yasal düzenlemeler ülkemizde vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin ticaretinin tek bir borsada yapılmasını öngörmektedir. Bu durum, VOBAŞ'ın ölçek ekonomilerinden yararlanmasını sağlayacaktır. Düzenlemelerde ve diğer makroekonomik göstergelerdeki iyileşmeler sayesinde, VOBAŞ'ın faaliyete geçmesi için çok uygun bir ortam oluşmaya başlamıştır. Ülkemizde

son 15-20 yıla sığdırılan çalışmalarla sermaye piyasalarında önemli bir altyapı birikimi oluşturulmuştur. Mali kurumların aktif toplamı önemli büyüklüklere ulaşmış ve bu tutarı daha da artıracak emeklilik fonları gibi yeni kurumlar kurulmuştur. VOBAŞ, elektronik işletim sistemi kullanacak olup, işlem maliyetlerinin düşmesi bu şekilde sağlanacaktır.

b) Tehditler

Avrupa Birliğine giriş süreci, VOBAŞ'ın zamanından önce uluslararası rekabete açılmasına neden olabilir. Yatırımcılar konu hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Vergi düzenlemelerinde ülke şartları ve uluslararası rekabetin gerektirdiği bir çözümün benimsenmemesi, türev araç ticaretine en büyük engel olacaktır. Türev araçların riski azaltacak şekilde kullanılması durumunda, düzenleyici otoriteler tarafından finansal kurumlar için öngörülen asgari sermaye tutarlarında ve diğer rasyolarda dikkate alınmaması, bu araçlara olan en büyük talebin ortadan kalkmasına neden olacaktır.

c) Fırsatlar

Kısa zamanda faaliyete geçecek olan VOBAŞ'ta işlemlere başlanması ile birlikte, finansal piyasaların vadeli işlem ve opsiyon piyasası tarafı da tamamlanacak ve bir bütün olarak Türk finansal piyasası yeni bir sıçrama yapacaktır. Türkiye'nin bölge ülkelerine göre önemli ölçüde büyük bir kapasiteye sahip olduğu reel ekonomisine, uluslararası finansal piyasalara tam entegre olmuş bir finansal sistemin eklenmesi ile gelişmiş olan büyük bir önemli merkez olarak çevredeki diğer ülkeler için bir cazibe merkezi oluşturması sözkonusudur. Borsanın kurulması, korunmanın olmadığı durumlarda mevzuatı gereğince yatırım yapamayan yabancı fonların ve yatırımcıların ülkemizde yatırım yapmasını teşvik edecektir.

4. İstanbul Altın Borsası ve Kıymetli Maden Sektörü

4.1. Giriş

Altını diğer metaller karşısında üstün duruma getiren temel özelliklerin başında; üretim hacminin sınırlı olması, inelastik arz yapısı, aynı veya benzer özelliğe sahip başka bir metalin olmayışı ve rezerv aracı olması gelir. Türkiye’de oluşan altın talebinin çok büyük bir bölümünü imalat sektörü oluşturmaktadır. Sektörce üretilen takı ve ziynet eşyalarının önemli bir kısmı yurtiçinde tüketilmekte, ancak ihracat her geçen yıl giderek artmaktadır. Yıllık 400 tonu bulan altın, 200 tonu bulan gümüş işleme kapasitesine sahip olan ve yaklaşık 250.000 çalışanın istihdam edildiği Türkiye Kuyumculuk Sektörü küçük ve orta ölçekli işletmelerin genel görünümünü de bire bir yansıtmaktadır.

1985 yılında 3213 sayılı Madencilik Kanununda yapılan değişiklikle yabancı yatırımcıların da Türkiye’de altın aramalarına imkan tanınmış ve bunun sonucunda bir çok yabancı kuruluş gelişmiş yöntemler kullanarak altın arama çalışmalarına başlamıştır. Türkiye’de altın üretim kapasitesinin yıllık 25 ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye Madencilik Sektörü Konseyi’nin verdiği rakamlara göre, üretime hazır yatakların potansiyelinin 509 ton olduğu kabul edilmektedir. Türkiye’nin ilk altın üretim projesi Bergama Ovacık’tadır. Türkiye’deki altın madenlerinin işletilerek ekonomimize kazandırılması yaratacağı katma değer, istihdam ve ihracat gelirleri açısından önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir.

4.2. Durum Analizi

4.2.1. Türk Altın Piyasasının Liberalizasyon Süreci

Türkiye ekonomisinin her alanında serbest piyasaya geçiş politikalarını takiben alınan yapısal değişiklik kararları, altın sektörünün gelişimi açısından da önemli gelişmelere neden olmuştur. 1983 ve 1984 yıllarında alınan kararlarla, altın ithalatı belirlenen esaslara uymak kaydı ile serbest bırakılmıştır. Yine aynı kararlarla T.C. Merkez Bankası’na altın ve döviz kurlarının Türk Lirası karşılığı değerini belirleme yetkisi verilmişti. Altın piyasasına yönelik olarak alınan kararlar doğrultusunda, T. C. Merkez Bankası nezdinde 1984 yılında Türk Lirası karşılığı altın piyasası kurulmuştur. Bu piyasada Merkez Bankası tarafından ithal edilen altınlar yurt içindeki şahıslara döviz ve efektif karşılığı satılmıştır.

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 32 Sayılı Kararda, 1993 yılında yapılan değişikliklerle altın fiyatının dünya fiyatlarına paralel olarak serbestçe belirlenmesi, ithalatı ve ihracatı serbest bırakılmıştır. Sermaye Piyasası Kanunu’nda 1992 yılında yapılan değişiklikle, Kanunun “Kambiyo ve Kıymetli Madenler Borsaları” başlıklı 40/A maddesi ile “Kambiyo ve kıymetli madenlerle ilgili borsaları kurmaya, bunların çalışma esaslarını tespiti, bu borsalarda faaliyet gösterecek aracılarda ilgili esasları belirleyerek bu borsaların ve aracılarda izleme ve denetimi ile ilgili düzenlemeleri yapmaya ilgili

bakanlık yetkilidir.” hükmü getirilmiştir. Bu değişikliği takiben İstanbul Altın Borsası kurulmuş ve 26 Temmuz 1995 tarihinde faaliyete geçmiştir.

Altın piyasasının liberalleştirilmesi yönünde alınan kararlarla altının legal ticari platforma intikali için üretim, ithalat ve ihracat aşamasında kolaylıklar getirilmiştir. Bu gelişmeler altının yurt içi fiyatları ile dünya fiyatları arasındaki farkın azalmasını ve maliyetlerin düşmesini sağlamıştır. Altın piyasasının liberalleştirilmesi, kuyumculuk sektöründe yeni gelişmelere yol açmıştır. Türk kuyumcuları dünya piyasalarına açılmaya başlamış, dünya kalitesinde ürünler geliştirmiş, uluslararası düzeyde bir müteşebbis kültürü oluşturmuş ve uluslararası talepleri karşılayabilecek bir konuma gelmiştir. Son yıllarda kurumsallaşma ve markalaşma yolunda önemli adımlar atan sektör, dünya piyasalarındaki yerini önemli ölçüde sağlamlaştırmıştır. Bu gelişme sektörü her yıl artan bir büyüme trendi içine sokmuştur.

İstanbul Altın Borsası’nın kurulmasının yanı sıra altın bankacılığı konusunda gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle tasarruf edilen altının mali sisteme kazandırılmasına yönelik kararlar alınmıştır. 1994 yılında aynı Karar’da yapılan değişiklikle bankaların yanında yetkili müesseseler ve kıymetli maden aracı kurumlarına da altın ithal etme yetkisi verilmiştir. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar’da 1993 yılında yapılan değişiklikle bankalara altın depo hesabı açmaları konusunda yetki verilmiştir.

4.2.2. İstanbul Altın Borsası

İstanbul Altın Borsası’nın kurulması yönünde ilk yasal karar 1993 yılında alınmıştır. Kıymetli Madenler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmelik hükümlerine dayanılarak 1994 yılında çıkarılan İAB Yönetmeliği ile Borsa’nın çalışma kural ve esasları belirlenmiştir. Borsa’nın resmen faaliyete geçmesi ise 26 Temmuz 1995 tarihinde gerçekleşmiştir. Kısa sürede yakaladığı işlem hacmiyle Türk finans sisteminde ve uluslararası altın piyasalarında yerini alan İstanbul Altın Borsası, hızla gelişerek 1996 yılında altına dayalı yatırım araçları kapsamına altın yatırım fonlarını dahil etmiştir. 1997 yılında Vadeli işlemler ve Opsiyon Piyasası’nı açmış ve altına dayalı vadeli işlemleri, piyasanın kullanımına sunarak finansal enstrüman çeşitliliğini arttırmıştır.

İstanbul Altın Borsası, 1999 yılı içinde Kıymetli Madenler Borsası konumuna gelebilmek için yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu amaçla mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılması ile külçe gümüş teslimlerinden katma değer vergisinin kaldırılması sağlanmış ve Borsamızda altının yanı sıra gümüş ve platin 9/7/1999 tarihinden itibaren Borsamızda işlem görmeye başlamıştır. Gümüş ve platinin İstanbul Altın Borsası’nda işlem görmesi, sanayi ve endüstri sektörlerinde dünya fiyatlarına paralel sağlıklı fiyat oluşumu, arz-talep planlaması, üretim ve ithalat, ihracat kararlarının alınmasında sağlanacak istikrar ile ulusal ve uluslararası piyasalarda yaratacağı güven unsuru açısından önemlidir.

İstanbul Altın Borsası bünyesindeki piyasaların ürün çeşitliliğinin artırılıp daha etkin çalışabilmesi, ülke ekonomisine önemli bir katma değer ve istihdam kaynağı yaratan kuyumculuk sektörünün Borsamız ile entegrasyonunun sağlanabilmesi ve halkın elindeki atıl kıymetli madenlerin daha iyi değerlendirilerek ülke ekonomisine kazandırılması amacıyla, İstanbul Altın Borsası bünyesinde 1/10/1999 tarihinde Standart Dışı Altın İşlemleri'nin yapılmasına da olanak tanınmıştır. Ayrıca, 26.12.2001 tarihinden itibaren atıl altın stokunun yatırım araçlarına dönüştürülmesi için altın, gümüş ve platine dayalı bonoların Borsa üyesi bankalar tarafından ihraç edilmesine ve bu bonoların ikincil işlemlerinin Borsa bünyesinde gerçekleştirilmesine imkan verilmiştir. Böylece fiziki olarak altına yatırım yapan kişilere, altının getirisine de yatırım yapabilme imkanı sağlanarak; bu miktardaki kaynağın finans kurumlarınca reel ekonomiye aktarılabilmesine olanak sağlanmıştır. Diğer yandan, İstanbul Altın Borsası tarafından gerçekleştirilen çalışmalarla üye kuruluşlar dışındaki üçüncü kişilerin sahip oldukları veya Borsa kanalıyla satın aldıkları altınların Borsada daha önce işlem görmesi koşuluyla Borsa kasasında saklanabilmesi imkanı getirilmiştir.

Kıymetli Madenler Piyasası'nda, bankalar, yetkili müesseseler, özel finans kurumları, kıymetli maden aracı kurumları, kıymetli maden üretim ve pazarlaması faaliyetinde bulunan kişi ve kuruluşlar işlem yapabilmektedirler. Kıymetli Madenler Piyasası'nın Eylül 2003 itibarıyla 19 banka, 22 yetkili müessese, 8 kıymetli maden aracı kurumu, 2 kıymetli maden üretim ve pazarlama faaliyetinde bulunan kuruluş, 1 yurt dışında yerleşik kuruluş ve 3 tane de sadece Vadeli işlemler ve Opsiyon Piyasası'nda işlem yapmaya yetkili İstanbul Menkul Kıymetler Borsası üyesi aracı kuruluşu olmak üzere toplam 55 üyesi bulunmaktadır. Faaliyete geçişinden günümüze Kıymetli Madenler Piyasasında toplam 2,388 ton altın, 829 ton da gümüş işlem görmüştür.

Altın sektörünün gelişim sürecindeki temel engellerden biri, sektördeki firmaların işletme sermayesi ihtiyacından doğan kısa vadeli finansman sorunudur. Finansman sorunu, sektörün hammadde maliyetlerini etkileyerek üretim ve satış rakamlarına yansımaktadır. Mevcut altın kredi piyasasında arzın yetersiz oluşu ve kredi maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle sektör, kısa vadeli sermaye ihtiyacını tam karşılayamamaktadır. Sektörün kısa ve uzun vadeli finansman ihtiyacının en uygun maliyetle karşılanabilmesi amacıyla İstanbul Altın Borsası tarafından 1999 yılında başlanan çalışmaların sonucunda, 23/03/2000 tarihinde Borsa bünyesinde Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası faaliyete geçmiştir.

4.3. Amaçlar ve Stratejiler

4.3.1. İstanbul Altın Borsası'nın Projeleri

a) Gram Altın Projesi

İstanbul Altın Borsası ve İstanbul Altın Rafinerisi'nin birlikte başlattığı gram altın projesi halen 1 kiloluk külçe altınların el değiştirdiği Borsa'da, 1 gramdan 15 kiloya kadar 24 ayar saf

altınların da işlem görebilmesine olanak sağlayacaktır. Projenin hayata geçmesiyle altına yatırım yapmak isteyen küçük tasarruf sahiplerinin Borsa' ya olan ilgisi artacak, Borsa işlem hacmi artacak, tasarruf sahibi işlenmemiş altın istenilen miktarlarda alabilecek, tasarruf amaçlı edinilen altınlar için işçilik bedeli ödenmeyecek, gram altınlar bankalara yatırılacağından güvenlik sorunu ortadan kalkacak, kasa kira bedeli ödenmeyecek, banka hesaplarına yatırılan gram altınlar üzerinden faiz alınabilecek, banka hesaplarına yatırılan gram altınlar yine bankalardan gram altın olarak çekilebilecek, başka bankalara yatırılabilir, havale yapılabilir.

b) Efektif Piyasası Projesi

İstanbul Altın Borsası bünyesinde bir Efektif Piyasası'nın kurulması amacı, Devletin altın ve döviz piyasalarında piyasa ortamını örgütleyici rolünü etkinleştirmektir.

Proje; organize, şeffaf ve kurumsal nitelikte bir piyasa ortamında yeniden örgütlenmeyi sağlayacak, piyasanın likiditesini artıracak, döviz efektif spreadini azaltacak, piyasa derinliğini ve etkinliğini artıracak, spekülasyon ve manipülatif hareketleri önleyecek, Kapalıçarşı piyasasının daha hızlı kurumsallaşmasına olanak verecek, doğru bir referans fiyat oluşumunu sağlayacak, bu sayede daha sağlıklı bir cari işlemler dengesi ve sermaye hesabı dengesine yol açacak ve kurlarda belirsizliğin azalması yoluyla faiz oranlarıyla ilgili belirsizliği azaltacaktır.

c) Kıymetli Taş İşlemleri Projesi

Kıymetli taş piyasasında kayıtdışılık önemli bir sorundur. Bunun en önemli nedeni %18 oranında uygulanan Katma Değer Vergisinin taş işlemi yapan kesim tarafından yüksek bulunmasıdır.

Dünyadaki gelişmeler incelendiğinde, kıymetli taş işlemlerinin yoğun olarak gerçekleştiği ülkelerin birçoğunda katma değer vergisi istisnasının olduğu ve sektörün çeşitli teşviklerle desteklendiği görülmektedir. Piyasanın yakın zamanlarda, Batı Avrupa' dan daha düşük maliyetle çalışma olanağı sunan Doğu Asya ülkelerine doğru kaymakta olduğu ve bu gelişmede, düşük işgücü maliyetleri yanı sıra sağlanan diğer vergisel teşviklerin önemli etkenler olduğu bilinmektedir. Kıymetli taş işlemlerinin kayıt altına alınması ve daha yüksek tutarlarda vergi tahsil edilebilmesi için işlemlerin Borsa bünyesinde örgütlenmesi ve Borsa bünyesinde yapılması şartıyla, gerçekleştirilecek işlemlerde uygulanacak KDV oranının %1 oranına düşürülmesi gerekmektedir. Bu yönde bir vergisel avantajın, toplam vergi gelirlerine müsbet katkı yapacağı hesaplanmaktadır.

d) İstanbul Altın Borsası'nın Finansal Piyasalarda Etkinliğinin Arttırılması

İstanbul Altın Borsası'nın kuruluş amacı, Türkiye altın piyasasının uluslararası rekabete dayalı, güvenilir fiyat oluşumuna olanak sağlayan, kayıt içinde ve haklı rekabet ile uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek bir sektör oluşumuna katkı sağlamak ve kurumsal bir kimlik ile uluslararası altın ticaretine imkan sağlayan bir yapılanma oluşturmaktır. Bu yapılanmanın oluşması, İstanbul'u uluslararası bir finans merkezi konumuna getirme hedefine çok ciddi bir katkı sağlamıştır. Borsanın

bu katkısı, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması ve yerleşmesiyle hızla artacaktır. Risk yönetimi, riskten korunma, portföy yönetimi, korunma amaçlı alım – satım ve benzeri konular, müteşebbis kitlesi oldukça genç ve müesseseleri olgunlaşma sürecinde olan ülkemiz için oldukça yenidir. Ancak ülkemizde bu konularla ilgili oldukça donanımlı ve eğitimli genç bir kitle mevcuttur. Geleceğe yönelik belirsizliklerin azalmasıyla bu kitlenin enerjisi ve müteşebbis kitemizin tecrübesi birleşecek ve bu gelişme, ülkemizde daha etkin finansal piyasaların oluşmasına yol açacaktır.

4.4. Sonuç ve Değerlendirme

Türk halkı açısından 1980’li yılların ortalarına kadar yatırım araçları içindeki güçlü konumunu koruyan altın, hisse senedi ve banka mevduatı faizi gibi alternatif yatırım araçlarının piyasanın kullanımına sunulmasıyla, eski önemini yitirmiş gözüktü de ülkemizin önemli bir sorunu olmaya devam eden yüksek oranlı enflasyondan dolayı, çekiciliğini hala sürdürmektedir.

Ülkemizde mücevherat yapımında kullanılan altın miktarındaki yetersiz artış, sadece Türkiye’de yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklardan kaynaklanmamıştır. Yakın zamana kadar sadece iç piyasaya hitap eden ülkemizdeki kuyumculuk atölyeleri, iç piyasadaki durgunluktan önemli oranda etkilenmişlerdir. Kuyumcularımızın ihracatın önemini kavramasıyla, yeni gelişmelere de imza atılmaya başlanmıştır. Son yıllarda altın ihracatı yapmak üzere yeniden bir yapılanma içine girerek altın ihracatı yapmak üzere kurumsallaşma çabaları içine giren sektör, altın mücevher ihracatında dünyada bir numara olan İtalya için önemli bir rakip olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bu noktada, ülkemiz ekonomisine önemli bir girdi sağlayacak olan sektörün devlet tarafından desteklenmesinin gerekliliğine dikkat çekilmelidir.

Dünyanın en önemli altın tüketicisi ülkeleri, liberal bir altın piyasası ve altının uluslararası standartlara uygun olarak işlem gördüğü bir altın borsasından yoksun durumdadır. Ülkemiz bu açıdan oldukça şanslıdır.

İstanbul Altın Borsası, sektörün finansman ve korunma ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kıymetli madenlere dayalı yatırım araçlarını çeşitlendirme çalışmalarını yapmaya devam etmektedir.

Hızlı bir birleşme faaliyeti içinde bulunan uluslararası finans piyasalarındaki gelişmelerden geri kalmamak ve taşıdığı ekonomik potansiyeli doğru değerlendirerek, ülkemizin dünya finans piyasalarında hak ettiği yeri alabilmesi için, kıymetli madenler piyasamızın ihtiyaç duyduğu düzenlemelerin hızla gerçekleştirilmesi; özellikle kurumsallaşma yolunda hızla ilerleyen sektörü teşvik edici uygulamalara öncelik verilmesi, yeraltı kıymetli maden rezervlerimizin ve halkın elinde bulunan atıl altın stokunun ekonomiye kazandırılması ve daha etkin bir piyasa yapısı için İstanbul Altın Borsasının kamu adına gözetim, denetim ve hakemlik fonksiyonlarının desteklenmesi gerekmektedir.

IV. Bağımsız Denetim

1. Giriş

Türkiye’de bağımsız denetim mesleğinin başlaması ve gelişmesinde en önemli etken mali piyasalarda faaliyet gösteren banka ve diğer mali kuruluşların talepleri olmuştur. Bankalara ve daha sonra Sermaye Piyasası Kanununa tabi şirketlere bağımsız denetim zorunluluğu getirilmesi ve bu kapsamda denetim yapabilecek kişi ve kuruluşların yetkilendirilmesi ve faaliyetlerinin yürütülmesini düzenleyen tebliğ ve yönetmeliklerin yürürlüğe girmesi ve 1989 yılında Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’nun yayımlanması ile bağımsız denetim faaliyetini yürüten kuruluşların sayısı hızla artmıştır.

2. Durum Analizi

2.1. Mevcut Durum

Türkiye’de bağımsız denetim mesleği yasal olarak 3568 sayılı “Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu” ile tanınmıştır.

Bağımsız denetim faaliyetlerinin ilke ve standartları, bağımsız denetim şirketlerinin kuruluş, yetkilendirme ve faaliyetleri ile uymaları gereken mesleki ve etik standartlar ise, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Hazine Müsteşarlığı gibi düzenleyici kurumlar tarafından ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Diğer yandan TÜRMOB tarafından kurulmuş olan Türkiye Denetim Standartları Kurulu (TÜDESK) ulusal denetim standartlarını saptamayı ve yayınlamayı hedeflemiş, Bağımsız Denetim Derneği ise bağımsız denetim mesleğini kamu otoritesi dışında, ele alarak geliştirmek ve temsil etmek amacıyla kurulmuş olup, bağımsız denetim mesleği ile ilgili hususların ele alındığı en geniş platformdur.

Mali tablo hazırlama ve raporlama yükümlülüğü açısından ise Sermaye Piyasası Kurulu hükümlerine tabi şirketler SPK’nın, bankalar ve özel finans kurumları BDDK’nın, sigorta ve reasürans şirketleri ve faktoring şirketleri ise Hazine Müsteşarlığının belirlemiş olduğu muhasebe standartlarına göre mali tablolarını hazırlamakta ve bu kurumlarca belirlenen raporlama standartlarına uymaktadır.

Diğer yandan, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde kurulan idari ve mali özerkliğe sahip Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), ulusal muhasebe standartlarının belirlenmesini amaçlamaktadır. Halihazırda, BDDK, SPK ve Hazine Müsteşarlığı hükümlerine tabi olmayan diğer tüm şirketlerde ise muhasebe standartları ve mali tablo ilkeleri, Vergi Usul Kanunu’nun değerlendirme esasları ve Tek Düzen Hesap Planı açıklamaları çerçevesinde uygulanmaktadır.

2.2. Plan ve Programlara Uyum Düzeyi

IMF ile yapılan çalışmalar ve Avrupa Birliğine yapılan adaylık başvurusu ile bağlantılı olarak bütün mali piyasalarda bir bütünlük ve şeffaflık sağlanması amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar; bankacılık konularındaki düzenleme, denetleme ve gözetleme yetkilerinin özerk bir kurum olarak yapılandırılan BDDK'na devredilmesi; 2001 yılı sonu itibariyle Bankacılık sektöründe recap ("mali milat") olarak kabul edilen çalışmaların gerçekleştirilmesi; 2002 yılı içinde BDDK tarafından Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ile uyumlu Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'nin("MUY") yürürlüğe konması; BDDK ayrıca 2001 yılında bankaların karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak üzere bir yönetmelik yayımlaması; SPK'nın, halen yürürlükteki 33 adet UFRS'yi içeren "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ" 'i 2003 yılında yürürlüğe koyması;

Hazine düzenlemeleri ile faktoring şirketlerine denetim zorunluluğu getirilmesi; sigorta ve reasürans şirketlerinin bağımsız denetime tabi tutulması ile bunları denetleyecek bağımsız denetim kuruluşlarının yetkilendirilmesi ile ilgili yönetmeliklerin çıkarılması; sigortacılık sektörü muhasebe ve raporlama sisteminin Avrupa Birliği ve UFRS ile uyumunun sağlanması için bir danışman atanması ve çalışmalara başlanması; enflasyondan arındırılmış gelirler üzerinden vergilendirme konusunda Maliye Bakanlığının enflasyon muhasebesi tebliğinin çıkarılmasına ilişkin çalışmalarını olarak özetlenebilir.

2.3. Güçlü ve Zayıf Yönler

a) Güçlü Yönler; Muhasebe ve raporlama standartlarının uluslararası standartlar ile uyumlu hale gelmesi, bağımsız denetim sektöründe çalışan yüksek nitelikli işgücü, mali sektöre yönelik denetim zorunluluğunun bulunması.

b) Zayıf Yönler; Muhasebe ve raporlama standartlarındaki hızlı değişime uyum zorlukları, mali sektör dışında denetim zorunluluğunun sadece halka açık şirketlerle sınırlı olması, denetim kalitesinin izlenmesine yönelik mekanizmaların yeterince işler olmaması, muhasebe standartları ve denetim standartları ile ilgili yetkili çok sayıda kurumun bulunması

c) Fırsatlar; Bağımsız denetim ile ilgili yeni düzenlemeler meslek açısından yaratacağı fırsatlar, Avrupa Birliği üyelik süreci.

d) Tehlikeler; Bağımsız denetimin kamuoyunda yanlış algılanması, ekonomide yaşanan olumsuzluklar ve yüksek denetim riski, sorumlu ortak rotasyonu yerine bağımsız denetim şirketinin rotasyonu

3. Amaçlar ve Stratejiler

Ana hedefler; Muhasebe standartlarının saptanması ve uygulanması ile ilgili tüm yetkilerin Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu'na verilmesi, özel kuruluşlar için alt komitelerin oluşturulması, tek standardın (UFRS) uygulamaya konulması, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu “The International Federation of Accountants (IFAC)” çıkarmış olduğu standartların ve özellikle Uluslararası denetim ve etik standartlarının tümüyle kullanılması, Denetim standartlarının oluşturulması ve uygulanması ile ilgili tüm yetkilerin Türkiye Denetim Standartları Kurulu'na verilmesi.

Stratejik amaç ve hedefleri gerçekleştirecek faaliyetler; SPK, BDDK, Hazine ve diğer kuruluşların başka bir ad kullanılmadan UFRS'yi tümüyle kabul etmesi ve orijinal standartların IASC Foundation tarafından onaylanmış tercümelerinin esas alınarak UFRS'nin uygulanmasını sağlaması, kamuoyunda bağımsız denetimin doğru algılanmasının sağlanması, denetim mesleğinin sektörel olarak büyümesinin sağlanması, iç denetçiler, kamu denetçileri, ve bağımsız denetçilerin ilişkilerinin belirlenmesi ve birbirleri arasındaki iletişimin sağlanması.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak gerek denetim standartlarının ve gerekse muhasebe standartlarının geliştirilmesi, uluslararası normlara uygun hale getirilmesi, bu çerçevede tüm çabaların aynı çatı altında toplanması hedeflenmelidir.

EKLER

1. Tablo 1: Finansal Varlıklar (Dağılımı ve GSYİH'ya Oranı, %)
2. Tablo 2: Türk Finans Sektöründe Faaliyet Gösteren Kurumlar
3. Türk Bankacılık Sektörü
4. Özel Finans Kurumları
5. Türk Sigorta Sektörü
6. Leasing
7. Faktoring
8. Tüketici Finansman Şirketleri
9. Türk Sermaye Piyasası
10. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
11. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
12. İstanbul Altın Borsası ve Kıymetli Maden Sektörü
13. Bağımsız Denetim Sektörü